

Skozi tempelj
nad morjem
stopajo svete ure.

Ena sama beseda
zazveni med stebri
in obleži na dlani večerne luči,
na dlani svečenice, ki ti jo daje,
teman zlatnik,
počival je že pod jezikom mrtvih,
z njim so se odkupili
na poti čez zadnjo reko,
v poslednjo noč.

Ni morja,
da ti ga vzame,
ni časa,
da ga znova zakoplje.

Samo stebri, oblaki,
nebo
so priče,
ko zagori
oganj daritve.
Vzdigne se vonj
goreče krvi.

KONJI

Pavle Zidar

— Bataljon! Mir-nooo!

Po kaldrmi so hiteli čevlji kapetana I. razreda dežurnega bataljona.

— Tovariš podpolkovnik, bataljon je pripravljen za pregled; sto sedemdeset konj, dva v razhodu — v ambulanti!

Podpolkovnik, droban človeček, je dvignil dva prsta v pozdrav. Pravzaprav se je le dotaknil sivih las, ki so se lesketali nad desnim uhljem. Dežurni bataljona je pohitel na njegovo levo in pregled konj se je začel.

Konji so bili drug od drugega dva do tri metre, držali smo jih za povodce, kolikor je bilo le mogoče v položaju mirno. Konji so grizli

v ponikljane uzde in se poskušali iztrgati. Dvigali so glave in grozili z gobci. Nemirne smo poskušali krotiti s težkimi brcami v trebuh. Zabhobnelo je po dolgem životu, da se je celo podpolkovnik ustavil z drobno ročico v rusi dlaki in se zamislil nad udarcem, ki je kolikor toliko umiril žival.

Pri pregledih pa si moral še dobro izmeriti razdaljo med enim in drugim konjem, razmik med zadnjimi nogami je moral biti čimvečji. Gorje, če sta konja začutila, da lahko dosežeta drug drugega! Udarjala sta z zadnjimi nogami, dokler se ni kdo od njiju začel umikati, razbit in krvav.

Vojaka nista mogla nič.

Seči v takem primeru po prvi nogi in jo zviti v kolenu navzgor, tako da bi konj stal le na treh, ni bilo mogoče. Razbesneli konj bi te pograbil z zobmi.

Podpolkovnik je konje pregledoval počasi. Segel je z roko pod vamp, kjer je bil konj največkrat umazan ali ranjen. Roko je potem podrgnil ob belo krpo. Masten in umazan madež je pomenil, da je vojak slabo pripravil konja za pregled, dežurni bataljona pa prevzel nesmiseln raport, da so konji čisti. Segal je tudi v mednožje. Konji so prenesli dražeči poseg, kobile pa so poskušale ritati. Posebno nevarni sta bili Rdeča in Bela Mica.

Bela se je sprožila kakor vzmet in udarjala s sprednjima in zadnjima nogama v živčnem, nerazumljivem ritmu. Rdeča pa ni zmožla prenesti dražljaja na hrbtu. Dvigala je noge in se hotela končati, ubiti.

Podpolkovnik je konjem pogledal še v uho, prečkal s prsti kratko grivo in pregled konja je bil končan.

Vsak vojak je moral konja predstaviti.

— Tovariš podpolkovnik, konj Drim, dvanajst let! sem zavpil.

Podpolkovnik se je pasel nekaj hipov na črnem konju, gladkem in vitkem kakor smreka. Na konju, ki se je imel za človeka!

Drim je imel v konjušnici svojo stajo, daleč od drugih. Bil je najčistejši in najbolj krotak. Nikoli ni bilo pod njim mokro, umazano ali razmetano; kot si mu nastlal, tako je bilo čez uro ali več. Onečeval se je ob svoji uri in le len vojak ni o pravem času podstavil scalnika. Žrl ni razdraženo kot ostali. Ali da bi se penil ob uri krmljenja! Korito, kamor smo mu iz mere nasuli ovsa, je bilo kvečjemu samo vlažno. Drugi so že zdavnaj požrli svoj obrok, Drim se je še zmeraj sklanjal nad dišečo otavo. Podržal jo je v gobcu in razdražil požrešne sosede, da so se poskušali trgati z verig. Vse oči je imel na sebi, proseč ga mrvice, samo mrvice. Drim pa je prhal v kup otave, če mu ni zadišala bilj, podržal šop in ga lomil skoraj neslišno.

Tudi napajati smo ga morali voditi samega. Družbe s konji nitj ob vodi ni prenašal. Pil je dolgo in poželjivo, poslušal vodo, ki se je nahirala v široko korito, ter brodil s ščetinastim gobcem po njej, da si ga ohladi. In od gobca, ki ga je podržal nad gladino, so se utrinjale samo kapljice. Sam je odstopal od korita in vojak ga je povlekel za sabo. Kar se da, je poskušal ubogati vojaka, previdno je šel za njim, res namenjen v stajo. Če pa so se konji po nepotrebem le preveč vznemirili, je strgal vrv in obisk se je začel. Živali so se v sunku prenesle k vlažnemu, s solitrom okrašenemu zidu. Napolnila sta jih groza in krik. Drim pa se je pomikal h konjevi glavi, ne meneč se za udarce, ki mu jih je prizadevala prestrašena soseščina. Vzpel se je na zadnje in skušal je zadeti s prednjima glavo. Čez pobito žival je prestopal z vso spoštljivostjo, in bič, ki ga je rezal do krvi, mu je bil malo mar.

Samo vojaku je dovolil, da ga je preziral in tepel. Pa ne zato, ker je konj in ker je pri hiši bič. Bij Drima! Zareži mu v boke krvave lise, a ne pozabi, zakaj!

Jutranjemu in opoldanskemu čiščenju se je prepuščal brez povelj. Ritem krtače mu je dobro del. Vedel je, da boš od vratu segel pod vamp in od vampa k zadnjim nogam. K nogam, ki te lahko sesekajo pod sabo. In ko si opravil na njegovi desni, ga ni bilo treba obiti pod vratom; z rahlim nezaupanjem, da te lahko preseñeti tudi Drim, si mu obšel noge in mu posnel po levi ves prah, ki ga je bilo komaj za v cigaretni papir.

Podpolkovnik je Drima pogladil po grivi. Narahlo ga je še udaril po hrbtu in počenil.

Prah se ni dvignil.

Podrsal je po vampu, segel v mednožje... Nič!

Stopil sem v pozor. Podpolkovnik je odhajal zadovoljen. In vojaki so raportirali glasno in surovo.

— Kobila Angelina...!

— Konj Dragan...!

Podpolkovnik je bil potrpežljiv. Brisal si je tenke prste v veliko belo krpo in se mrščil, če so se vtisnili vanjo. Ali pa je odhajal z obrazom, ki te je skoraj presunil.

Dežurni in podpolkovnik sta po dobri uri pregledala razvrščeni bataljon. Hitro sta se vračala ob vrsti, posebno dežurnemu se je mudilo povzeti komando.

Vrat se mu je napel.

— Bataljon, na desno ravnaj!

Pograbili smo povodce in vlekli konje k črti.

— Bataljon, mir-nooo!

Podpolkovnik je govoril o umazaniji... Konji niso čisti. Izjeme so postranske, če govorimo o bataljonu. Sto petdeset, sto štirideset čistih konj, no ja, polovico ali več umazanih, to pa je, vojaki, že vredno graje.

Z dolgim pogledom je ujel konico svetlih čevljev in prizanesljivo ukazal dežurnemu, naj ukaže razhod.

Odvlekli smo konje v staje in kleli. Graja je pomenila, da je konec popoldanskega spanja, dokler mrham ne izbijemo iz riti vsega prahu.

— To je zaradi požarnih, fantje! Pustijo, da se konji valjajo po tleh. Kje ga boš izkrtičil, če ti leže v kup prahu, prasec.

— To je zaradi dežurnih, ki hodijo spat!

— Tudi!

Hasanbegović si je ogledoval svojo mrho z narejenim gnusom.

— Svinja nemarna! je klel. Udaril je konja po gobcu in konj je v silovitem naletu vzdignil glavo. Veriga je zazvonila in zadržala močni vrat. — Kako naj te očistim, mu je govoril. — Jaz od njega, prase na tla, jaz k njemu, Dragan pokonci, jasno, moker kakor cucek. Jebe... mu je nameril z roko in konj je spet trznil.

— Pa moja Mica, Hasanbegović?

Obrnil se je k Medletu in resnobno potrdil. Potem se je našobil in potolkel s plosko roko po Draganovem hrbtu.

— Dragan, Dragan, boljše bi bilo, če se ne bi bil rodil! Nocoj boš plesal po zadnjih, ne po trebuhu.

Prijel ga je za vamp in se naslonil vanj s kolenom.

— Premakni se, no!

Dragan, bataljonski vozar, se je trmasto umikal pred kolenom. Zagrizeno je branil vsak centimeter prostora.

— Uh! je zavzdihnil Hasanbegović in ga sunil s kolenom. — Umivaš ga, čistiš, ta pa stoji kot spomenik.

Premaknili smo vsako dlako in spihali z nje prah. Konji so bili res umazani in lepljivi.

— Mica, Mi-ca! je vpil Medle.

Kobila se mu ni pustila. Bolj se je drl, manj je bila pripravljena občutiti njegove prste.

— Daj lulo! je zavpil požurnemu.

Vojak mu je vrgel zanko, ki je bila pritrjena na kratkem lesenem ročaju, spolzkem kakor prag. Medle je Mico privezal na kratko, tako da je z glavo rinila že v zid. Ujel jo je za gobec in ji potisnil v zanko nosnice. Zavrtel je leseni ročaj in zanka je zagrabila konja na najbolj občutljivem mestu. Vrtel je, dokler ni konj zgubil vse moči po telesu.

Dokler ni bila vsa moč spredaj, pri nosnicah, da bi olajšala neusmiljeni prijem... Šele zdaj je bila Mica pripravljena prenesti tipanje. Bolečina spredaj pa je morala biti nenehna, zanka je morala grabiti mehko nosišče toliko časa, dokler je Medle pregledoval hrbet. Če bi tega ne bilo, bi se konju bolečina unesla in moč bi se mu spet razlezla po telesu. Udaril bi nepričakovano in z vojakom bi bilo težko še kaj. Če pa je zanka grabila in vlekla vso moč k sebi, se je konj vdal in le še turobno drhtel.

Iskra je imel z Belo Mico še večje muke; poskakovala je pred njim, čeprav je že tudi sama načenjala z glavo zid. Nanjo si lahko priklical vso hudobijo, vzmet v njej jo je razganjala. Z zadnjimi je nenehno iskala Iskro. Udarjala je v steber, da so iveri frčale daleč naokoli. Drhtela je, vsa hudobna, in brusila zobe ob kamnitem koritu. Iz gobca ji je rinila umazana slina. Pritiskala je ob Iskro z belim životom in ga hotela stisniti ob zid in pokončati. Iskra ji ni ostajal dolžan: nalašč se je prepustil vročemu stisku, ugovarjal je Mici, naj se odvadi že teh norčij — porednica poredna! Kobila pa je cvilila od jeze, da ga ima še zmerom le ob zidu in ne pod nogami. In Iskra je pomeril z nogo v njen vamp, da je kobilo zaneslo v kot.

— Kaj sem ti govoril, Mici? se ji je smejal.

Mica se je tresla od sunka in od presenečenja.

— Mici, Mici, ali nisem tvoj Tonček? Kaj me stiskaš zmerom samo k zidu!

In Mica ga je spet začela iskati z životom in nogami.

Med vsemi konji pa je najbolj nerazumljiv prav Hasanbegovićev Dragan. Vsa moč mu je zbita v nizko in trmasto postavo. Gluh in slep je za vse okoli sebe: za bič, za scalnik in za zobanje. Ura krmljenja ga ne vznemiri kakor druge konje, ki privzdigujejo repe in se ujedajo med sabo. Na napajanje ga je treba vleči in se šele med potjo spomni, da gre k vodi. Ne bo se pa pozabil pogniti v lužo, počasi in betežno kakor svinja. Ponoči lahko požarni sede nanj ali pa ga prebiča. Le poškilil bo, kakor da ne ve, zakaj vse to. Ima pa svojo navado, ki mu je ne zlomi niti vojska.

Tri ali štiri dni, preden se začne novina meseca, postane Dragan občutljiv. Gibek je, hitro stopa, na napajanje ga ni treba vleči. Ob svoji uri se mu vrat zdaljša in veriga začne zveneti. Železo se kolje počasi, hrešče, konj pa vleče, vleče, dokler nista dva konca. Požarni niti ne poskuša z bičem ali scalnikom nadenj. Dragan jo pobere po hodniku konjušnice k zobanju ali slami, kjer se nažre, potem pa zavihari po širnem dvorišču od posode k posodi. K pepelu, k staremu

železu, v stranišče. Spreleta se kakor metulj, ves lahak in občutljiv za vsako oviro. Napade, če ni izhoda. In do noči si ne upa nihče v njegovo bližino. Nazaj v konjušnico ga zwabimo samo z ovsom, ki ga moramo potresati v stari posodi. Dragan je ob vrnitvi tepen, in to ne malo, ne z bičem ali z brcami, zanj imamo posebno reč. Vrne se umazan in moker, drgniti ga je treba s slamo do suhega. In mrha, namesto da bi se sušila, začne teči od nje. Hasanbegović ga preklinja do pozne noči.

Največ pa je opraviti s kobilami. Ne posreči se nam mrh, navaditi na scalnik.

Pod konjem ne sme biti mokro. Tla v konjušnici so zbita iz ilovice in gladka. Mokrota jih razmehča in blato se nalepi na trebuh v strjenih kosih. Če požarni ne ujame v scalnik, mora tla osušiti s šopom slame. Zato mora imeti požarni res uho in oči. Konja takoj spoznaš, kaj namerava, naravnejši je v svojih potrebah. Kobila pa ne prenese, da bi ji podstavljal posodo. Oprezuje, kdaj si od nje najdlje, rep komajda privzdigne in spusti. In vojak teče, hiti s scalnikom k njej, kobila pa se vzravna, kakor da ni bilo nič. Noče, da jo zalezuješ s posodo, prav na tla hoče, da boš ja drgnil do suhega pod njo.

Svinja!

— Nočes? vpiješ. In vzameš bič. Skriješ ga za hrbet, da ga ne vidi. Čakaš. Kobila opazi, da nimaš scalnika in vsa raznežena hiti dvigati rep.

Resk! poleti nad njo usnje.

Kobila odskoči. Stisne se k steni in te neumno gleda. Ve, zakaj si jo urezal. In če le zdrži, ne poskuša več. Včasih pa ti le dovoli ujeti v scalnik, če ne more zadržati.

In sploh s temi kobilami...! Namučiš se z njimi, zgubiš glavo. Ob uri krmljenja, recimo.

Dežurni raznaša seno. Suho je, diši, hrsti pod nogami, sam bi segel ponj, tako sladko je. Konjušnica se vznemiri kakor dijaška jedilnica. Verige zvene, živali hrzajo, nestrpno se umikajo dežurnemu. Ne vedo, kaj bi počele! Ene se grizejo med sabo ali napadajo kako drugače. Ali pa se onečejajo do onemoglosti.

S scalnikom ob uri krmljenja ne opraviš dosti. Uloviš enega konja, dva, tri... Vse drugo je na tleh. Edino, kar te obvaruje brisanja in drugega čiščenja z grebljo in lopato, je, da imaš v rokah bič in sekaš po pravici in po nedolžnem. Udarjaj kakor po tipkah, s tem jih umiriš, in zažirali se bodo v seno s svojo nemarno slino. Šele ko so gobci polni in meljejo, primi za svoje reči.

Drugače pa ni bolj vznemirljivih oči za človeka, kot so konjske. Velike so, vsega te posesajo, in tvoja bolečina jim je še kako mar. Z nočjo, ko ostaneš z živalmi sam, ko veter zapira in odpira vrata konjušnice, in živali polegajo, ne povesejo pogleda predse kakor ljudje. Izzivajo te, da jim kaj poveš. Opajaš se z njihovimi očmi, milimi, skoraj tožečimi. Vprašajte vojaka, kje se je razjokal, če se je.

Brali mu boste, da v konjušnici.

In vem, da ni jokal sam, tudi konji so.

In ko pripoveduješ konjem in odgovarjaš namesto njih, te gledajo in razumejo.

— Vem, jim rečeš, — preveč vas tepem.

— Ne, odgovore. Z velikimi očmi hočejo, da jim še govorim.

— Jasno, mrhe ste, ali je prav, da kar po tleh in ne v scalnik.

Slišim, da jim je žal.

Angelina, zvita kobila, se je nagnila k Šejki. Med njima ko da je posmeh.

— Takole, prebijati noč z vami, kaj pa mislite! Dober sem, pustim vas, da ste polegli, da vas bodo jutri kleli vse prašne.

Vedo za mojo dobroto.

— Ja, ja! mi je toplo. — Kaj pa jutri?

Ne vedo, kaj je jutri!

— Ne?

Ne!

— Ali res ne veste? Zjutraj vas krtačimo, napajamo in tepemo.

Saj nas tudi zdaj, so se razživali pogledi.

— Že, pa zdaj je noč! In zastonj vas tudi ne.

Ustavil sem se pred Draganom.

— Joj, Dragan! sem se zasmel.

Konj mi je odvrnil z istim glasom v očeh. Smejal se mi je.

— Dragan, Dragan, ali si res taka baraba ali se samo norega delaš!

Baraba in nor, mi je odgovoril.

— Pa ti, Bandin?

Bandin je molčal.

Bandin je bil najbolj molčeč konj v bataljonu. Smrtno bolečino bi prenašal stoje. Zdaj je bolan. Ne, sploh ga več ni! Samo njegovemu praznemu prostoru govorim. Samo pil je še do zadnjega. Ni padel, ko je crknil. Pogreznil se je sam vase in gobec se mu je obelil kakor v vetru plenica.

Ni ga, Bandina!

Šel sem mimo staje, ki je grozila: Prišli boste!

— Bomo! sem rekel tiho.

Konji so še želeli, da jim govorim.

— Pa ti, Mica? Naj te požgečkam?

Samo poskusi!

— In ti, Bela? Kje sta se vzeli, hudobi? Oči imata pa res dekliške. Zrebca ni, kaj?

Nista si upali reči, da ni res.

Obhodil sem jih in vsakemu sem kaj rekel. Obračali so glave in podržavali poglede, dokler sem jim govoril. Videl sem se v teh pogledih tako čistega kot še v nobenem človeškem doslej.

Zapuščali smo konjušnico, redki so se še mudili ob konjih in jih poskušali očistiti. Drgnili so jih vztrajno po hrbtu in po vampu. Do konjepoja je bilo več ko dve uri, ta čas pa je bilo treba očistiti še poti okoli štaba. Tam se je nasulo listja po tleh do gležnjev in še čez. Trgalo se je z vej in se razbežalo po tleh kakor ptičji rod. Z metlami smo ga valili na kup. Lotevali smo se poti in pometali drug k drugemu. Bilo ga je za cele bale. Vojaki so ga z globokim vozičkom vozili na njivo. Listje pa se je utrinjalo na pometeno, prekrivalo siva tla s svojo rumeno in zvenelo obliko. Vsako jutro ga je bilo znova čez čevlje. Kleli smo to nežno umiranje, to nihanje po zraku.

Drevo bo treba zgrabiti kakor konja! Udariti, če bo treba! Sam zase sem drevju grozil s sekiro. Imelo me je, da bi se v nežni javor zagnal s čim ostrim. Da bi belo iverje škropilo po meni, da bi drevo umrlo! Padlo bi, naslonilo bi se na zemljo in odvlekel bi ga z listjem vred. Naj gnije na kupu do pomladi!

— Glej! se je onemoglo drl Sadki, pometel sem, čisto je bilo, ali vidiš zdaj!

Kaj bi ne videl! Pot je bila spet prekrita kakor ribnik.

Gledali smo premagani v javore, z jezo. Poskušali smo ujeti liste.

— Po njih, fantje! Nanje in obtrgati vejo za vejo!

Nismo videli, kdo je to vpil. Oprijeli smo se gladkih debel, spodrsljivih, kričali smo, se sezuvali, nagibali smo veje k tlom in jih lomili. Veje so bile kmalu vse gole, podršavali smo listje z njih do čistega. Drevesa so bila polna vojakov ne le pred štabom, v vseh parkih na našem prostranem dvorišču so golili veje. Listje se je kakor v curkih osipalo na tla. V rdečih in rumenih. Težko so vozili vozički na njive. In ni še minila ura, ko je bilo drevje tako izropano, da se ne bi imela niti muha kam skriti. Groba jesen je dahnila na dvorišče.

Drevje je kakor v obupu stegovalo svojo goloto. Čul sem ga, kako obupuje.

Sneg!

Česa drugega res ni bilo več pričakovati. Oster mrak, ki je še poglobil goloto, je prinašal neznan vonj. Zdaj mi je bilo žal za listi. Tako milo so se trgali z vej, tako neradi so legali na pot! Spuščali so se z varnih višin sprva navpično, potlej uneseno, postrani, ko da gledajo, če so tla čista, če je tam še kaj vetra.

Pregrobo smo segli po pravici njihovega umiranja. V listih je bilo še dosti življenja. A kdo, kdo naj bi čakal z metlo tam spodaj, kdaj se bo nekomu zljubilo umreti!

Po njih!

Pasti morajo tako ali tako. Če ne danes, jutri, pojutrišnjem. In listi? Ta rdeča, rumena, zvenela sodrga. Zjutraj jih vlačiš z vozičkom, zvečer spet...

Listje, listje! Saj mi že rosi v samo pamet. Zdaj je konec, tako!

Režali smo se ugnanemu drevju, ki je sklepalo gole roke k večernemu nebu.

In spet je bilo konec dne. Spet smo hiteli k posteljam, k najbolj intimnemu prostoru, kjer se vojak obrača po svoji potrebi. Noge so lahko skrčene ali stegnjene. Lahko gledajo tudi izpod odeje. S postelje se res smeješ ti, z nje res govoriš ti. Samo na postelji pozabljaš dan, listje in konje. Pred spanjem, dokler nad vrati monotono gori žarnica, se vojaki obiskujejo. Ali zaradi denarja, cigarete, ali bero prijatelju pismo, ali te prihajajo prosit za piškot. Zvečer se opravljajo same prijetne reči.

Spogledljivi in »školovani ljudi« *bero in so tiho. Ali pa se dolgo opazujejo v ogledalu in se tipajo po obrazu. Prirezujejo si nohte in se mažejo s kremo. Vsi so že zložili obleke in pohajajo ali sede v samih spodnjicah. Dežurni pregleduje čevlje in kliče vojake na hodnik. Tam je zmeraj kaj. Vojak si očita pozabljivost. Odhaja z vrečico in preklinja na temnem in hladnem hodniku, da mu ni uspelo.*

Namazal je bil samo pete. Dežurni, ta prekleti, pa je pregledal tudi konico, ki je bila prekrita z obujki.

Baraba! O, naj le počaka. Tudi on bo še dežurni! In takrat, dragi Smajić, ja, saj je Smajić, ti bo preštel tudi žeblje na podplatih. En sam bo manjkal!

— *Smajić, ekseri!*

Smajić bo moral na hodnik in zabiti žebelj.

Dežurni pregleduje tudi noge. In tu je še večji cirkus. Vojaki odhajajo v coklah nazaj v umivalnico in kolnejo. Prisegajo na mater božjo, da so se umili.

— Pokaži noge! budi dežurni vojaka.

Vojak spi. Dežurni ga mora zbuditi.

— Pa kaj je! zakriči vojak, ko da se je res pravkar zbudil. Zagnan je kvišku in strmi v dežurnega.

— Nič, kaj!

— Kaj hočeš, te vprašam! poskuša vojak zмести dežurnega. — Pri-tožil se bom!

— Pokaži noge!

Dežurni pozna to igro, sam jo je dal skozi. Star vojak je.

— Noge, noge, na! hiti vojak dvigati podplate. — Ali jih boš lizal? Dežurni je užaljen. Noge hoče videti pri luči.

— Zakaj zajebavaš? se togoti oni in vstaja.

Stopi k luči.

— Poglej, človek! kaže dežurni na podplate.

— Pa kaj je, so umazane mar? se čudi vojak in še ne verjame, da ga bo dežurni poslal v umivalnico.

— Ne, čiste so, sonce!

S postelj se reže. Pomagajo dežurnemu in vojaku.

— Pusti ga, vpijejo, — človek si jih je umival in si jih je pozabil umiti. Ali ne veš, da cigani žive le z umazanimi nogami. Umij cigana, umre ti!

— On ni cigan!

— Kaj pa je?

— Neopredeljen!

— A ja, to je pa že nekaj drugega. Ima možnost, da postane cigan.

— Potem naj ga pa dežurni pusti na miru. Naj optira človek!

Sobo je zvil neutrudljiv smeh. Vojak je stal pod lučjo in ni vedel, ali je poražen dežurni ali on. Oba sta se smejala, oba sta uživala zaradi nog.

— No, bo kaj? ga je spet dregnil dežurni.

— Kaj pa naj bo?

— Umil si jih boš.

— Jaz? — še ni hotel v umivalnico.

— Ja, ti, ja!

— Pa to sploh ne gre dol. Drgnem, ti rečem, pa je zmeraj bolj črno. Od čevljev je.

— Poskusi z milom, so se spet oglasili s postelj.

— Z milom? je ponovil. Tehtal je, če se norčujejo.

— Poznaš milo?

— V njegovih krajih milo jedo, je poskušal užgati Stipe. — Gremo s šolo tja; kamor pogledaš, lubenice, kar vprašaš, neopredeljen. Naročimo pivo. — »Šta, molim.« — »Molim lipo, pivo.« — »Ako izvolite sapun, ja.«

Soba se ni znala več umiriti. Vojak je pograbil brisačo in zamolklo, kuhajoč vruga, odšel.

— *Onda, Stipe*, jeo si sapun, so se zagrizli v Stipeta muslimani.

— Nisem! se je smejal Stipe in kazal dekliške zobe. Lepe in skoraj po meri.

— Nisi? Lahko bi ga pa. Škodovalo ne bi.

Stipe je uganil, da je zdaj sam pod udarci, poskušal se je izviti, toda muslimani niso popustili.

— Torej milo si odklonil? Pa veš ti, Stipe, da se muslimani umivajo pred jedjo. Tudi kadar pijejo pivo.

— Dalmatinci tudi!

Stipe se je izvil izpod odeje in smeh na njem se je polegal, le narejen mu je nategoval kožo.

— Kolikor poznam Dalmatince, no, saj samo tebe, se je oglasil Hasanbegović, — se v glavnem ukvarjate s spermi.

— Bedak!

— Hoho!

— *Hasane, bravo!*

Dežurni je miril. Grozil je z bataljonskim dežurnim, a ni zalego. Segel je po stikalu in tema je planila v razgrete oči. Tema pa je še bolj podžigala muslimane. Od Stipeta je naenkrat ostala komaj še postelja. Krohot se je le počasi polegal in se tajil. S postelje se je še zmerom kdaj pa kdaj utrgal pritajen smeh vojaka. Spomnil se je mila in spermov.

A tema je le zvabila vojake vase. Preštevali so mesece ali tedne, kdaj bodo spet civilisti. In če je bil ta dan blizu, ga je vojak zinil na glas.

— Še štirinajst dni, bratci!

Odgovoril mu je le tisti, ki je bil s časom še bližji ali vsaj blizu. Drugi so molčali. Tak klic se jih je dotaknil z bolečino, pomenil jim je marsikaj. Skušal si si vojaka predstavljati s kravato. Brž si se spomnil še svojih mesecev, in če so se razvlekli še v naslednje leto, sploh nisi imel več želje po drugi obleki kakor po vojaški.

Stari vojak pa se oglašaja:

— Pisal vam bom. Vem, kaj je pošta. Doma pojma nimajo, kako težko čakaš pisma.

Molčali smo. Vedeli smo, da nam ne bo pisal. Pošte že res čakaš (o ko bi smrt hodila tako počasi!), slutiš jo od doma podnevi in ponoči. Svoje pismo vidiš v rokah sto in sto poštarjev.

Pismo!

Karta!

Zavlečeš se v senco. Ubereš najmehkejšo cigareto in dim začne obkroževati glavo. S prsti previdno razgrneš papir in slišiš sestro... *nartaprvo lepe pozdrave čez gore in dobrane*... In vse te pozdrave res vidiš. Res gredo čez gore in dobrane, ptice so... *topljo te pozdravljamo*... Že dolgo te ni kdo tako pobožal... *krompir smo izkopali in je kar debel. Šlo je, le tebe ni*... Še te pogrešajo. Toplo se zgane v očeh. Dobro, da si sam. Cigareta ugaša... *Kuharjevi so z volji zvozili tudi našega. Stric je rekel, da bomo že poravnali*... Bom, sem zinil... *Mama se ne počutijo dobro. zbadajo jih v križu pa noge imajo zatekle. Prosim jih, naj gredo k zdravniku; pa saj jih poznaš*... Seveda jih. Zmeraj rinejo kam, ko je že prepozno. Moram jim napisati... *Ribnikarjevi sem pa rekla, naj ti piše*... Pismo je kar zaneslo v rokah! Oči so zobale besedo za besedo kakor piščanci... *Rdeča je ratala, in ni rekla, ja ne ne. Govore, da jo Lojz plaši*... Pa saj mora še k vojakom!... *Sam ji piši, brat! Punca res ni slaba, naša mama bi jo kar radi imeli*... Kdo jim je pa povedal?... *Novoga pa tako ni nič. Ignačevim je crknil junec. Požrl je žebelj. Tako lep je bil! Če si poznal Rozo Štefangerjevo? Vzela je šoferja in je prav priden. Zdaj vozi domov cegle, da bosta hišo zidala. Pa kar končam. Pozdravljajo te*...

Pismo sem znal na pamet. Pogledal sem le še besedo o Ribnikarjevi in se še enkrat slišal, da mora Lojz še k vojakom.

Vojaki so že spali. Sobo je preplaval topel vonj. Speči vojaki so se razkrivali in se stiskali pred mrazom k sebi. Obrazi, rdeči in blede, so se svetili, usta premikala; lomile so jih neznane besede. Z vseh koncev je shodilo smrčanje. Nizko, visoko, zateglo, odsekano. Kakor v mlaki. Včasih te je smrčanje prebudilo in hodil si od postelje do postelje in ga ugaševal kakor sveče. Vojaki so se prebujali, spačeni v obraz.

— Smrčiš! si godel.

Zbujeni se je položil nazaj na blazino in zajavkal kakor otrok.

V snu so se jim kazale podobe od doma in iz konjušnice, podobe so se zamešale, in krtačili so mater, pretepali očeta. Šele ko so stopile podobe na svoje mesto, si čul olajšan smeh.

— *Pa ja sam hteo tebe!*

Mizerna luč, ki jo je dežurni prižgal, je zvalila v svoj radius roj mušic in vešč. Poplesavale so v redki svetlobi in se zadevale v umazano steklo. Zadevale so vanj z vso močjo. Kakšen cilj! Človek pa se zaleti

enkrat, in niti ne k luči, pa je na tleh za zmerom. To pa, glej, kako krhko in drobno je, zaradi luči bi se predrlo od enega pola k drugemu. Trepetalo bi s krili, dokler se ne bi prebilo k luči...

Dežurni budi izmeno za konjušnico.

Šepetata.

Vojak hiti natikati nase obleko. S cigareto poskuša najti tudi usta. Zmeden je, čevlje išče pod posteljo.

— Odzunaj so! priganja dežurni. Hodita po prstih. A zaman. Vojaki se prebujajo in vsi zeleni odhajajo na stranišče.

Še v snu me poišče glas trobente. Kakor riganje se zaganja v okna. Budi! Že smo pokonci, trobenta pa kar naprej vlačí izpod odeje. Jutro je. Polomljeni in zbiti stoje vojaki. Glasovi nimajo barve.

— *Ima ko za lekarsko?* vprašuje dežurni.

— *Ja!*

— *I ja!*

— *Zakaj?*

— *Piši, kaj te pa briga!*

Dežurni zapisuje. Poglejmo vojaka, ki hočeta biti bolna. Zdrava sta! Zdrava, klinca! Namesto njiju bomo morali drgniti njuni mrhi. Po aspirin bosta šla.

— *Pa šta je tebi, Iveković? začnemo spraševati.*

Iveković ne odgovori.

— *Pa s teboj. Jusufi, kaj je?*

Jusufi se hoče daviti; da ga boli grlo.

— *Hodi ti nekam! Tebe boli konj!*

Nič jima ne moremo. Vojaka imata pravico iti k zdravniku, bolna ali zdrava. Pregrinjamo postelje. Roke iščejo robove. Robove! Robove! Nobenega »šarlatanstva« pri posteljah! Toda lepenka in deske pomagajo, da je postelja kakor obtesana. In že likamo! Posteljo je treba zlikati. Za to imamo več težkih desk z ročaji. Deske drse od zglavja k nogam. Gube in gubice se poskrijejo. Potem stečemo in se med potjo napravljamo. Trobentač že kliče h konjepoju. Lep napev iz *Aide* budi mrhe. Konjušnica je topla. Konji se vznemirjajo. Poznajo hrup. Vedo, zakaj prihajamo. Posegli smo po češargijah in po krtačah. V dolgi vrsti čakamo na komando.

Desetar: -Mir-no! — Z leve strani-h konju! — Primi! odmeva. Konji se odnašajo v levo in že zdravimo mimo zadnjih nog h glavi.

Desetar: — Krtači vrat, glavo in prednjo nogo!

Češargije strgajo, krtače gladijo. Znova moramo na hodnik, kjer čepe čistimo češargije, udarjajoč z lesenimi kladivci po priboru. Prah

se usiplje na črno deščico. Potem vskočimo z desne strani h konju in spet čistimo glavo, vrat, prednje noge... Hrbet, vamp, zadnje noge! Živali so na tesnem s prostorom, z glavo že rinejo v korito.

Rdeča Mica ima spet lulo v nosu.

Bela pritiska Iskro ob zid.

Povsod pada: v trebuh, po glavi, z bičem odzad; ostri, pekoči risi se začrtujejo v dlako. V konjušnico prihaja dežurni bataljona. Desetar mu hiti nasproti: raportira! Kapetan obide konje in kaže desetarju na rdečkaste lise.

— Preveč, preveč! govori.

Desetar se dela prizadetega. Tiho je.

Resk! Kapetan je odšel.

Mica udari ob opornik. Iveri frče pod strop. Kobila udarja kakor brez uma. Udarja in pritiska ob Iskro. Iskra se ji smeje. Bum! Brca v vamp jo pomiri. Odnese se v desno in poskakuje kakor šahovska figurica.

— Udri po siromaku! užiga desetar po Mici.

Konje pograbi panika. Hrzajo in silijo na hodnik.

— Za sise jih primite! vpije Zlatoje. — Takoj se bodo skrčile kakor deževnik.

Vlečemo kobile za sise, konji res silijo nazaj h koritu.

— Dobro je! Zdaj se ne bodo več upali na hodnik.

Mlad vojak, ki je prvokrat zašel v konjušnico, blede. Boji se, trese se! Konj seka z glavo proti njemu.

— Česni ga! Po gobcu ga daj! vpijemo.

Vojak dviga roko kakor otrok. Tresk! Nekdo drug je opravil s konjem.

— Ne boj se! mu govori. — Saj je samo mrha. Bolje je, da si ti cel, kakor ta. Če konj zavoha, da se ga bojiš, si oplel. Gnal te bo kakor pes. Čemu imaš noge? Suni!

Vojak je res stegnil nogo.

Konji so vzdihovali, se zaletavali v steno, hrzali, sekali z gobci po vojaki. Strigli so z ušesi in prenašali trpljenje. Včasih se mi zdi, da nas prosijo, naj že nehajo.

Poznamo te vzklike. Pa smo kakor matere, ki zvečer utaplajo v škaflu svoje zlato in ki imajo eno samo besedo zanj: Fantek mora biti čist! Kaj je rekel podpolkovnik?

Konji se svetijo, blesk dlake poživi pogled. Vedemo jih na napajališče. Koketno drobje drug za drugim. Nobeden se ne skuša strgati s povodca. Žele si hladu. Tekočega, mrzlega. Voda štropota v dolgo korito kakor slama. Gladina je steklena in le rahlo zamegljena. Potem jih

vodimo nazaj. Konji hite. V koritih je že drugi obrok današnjega dne. Ovseno zrnje s koruzo. Koruza je rdečkasta in hrustava. Gobci se jim penijo. Kakor kladivo se poženo glave v zrnje. Po konjušnici odmeva sladko mletje. Z gobcev v debelih kosih odletava pena. Konji namakajo razdražene nosove v korito in nas ne čutijo več. Pogreznjeni so v mučno sladkost.

Najbolj požrtne so kobile. Privezane so na dolgo, zato poskušajo še v sosednje korito. Svojega so na hitro obšle s hrapavim jezikom in odlepile še zadnje zrno.

Sosed zahrza in ujé kobilo v vrat. Kobila se sunkovito ogne in poskuša še enkrat do korita. Konj zagrozi z zadnjimi. Kobila tudi. In konj se zasmeje kakor Kitajec in utrga s kobiljega vratu velik kos kože. Kobili je to dovolj. Z rumenimi zobmi se znosi nad praznim koritom in ga skuša požreti.

Opravljamo še zadnja dela v konjušnici: škropimo tla, pometamo. Tudi vojaka z lekarske sta se že vrnila in nam pomagata. Zdrava, pa ja! Kako je bilo tam, ne govorita, sploh nihče ne zine, če se vrne s tabletami. Poznamo to.

Dr. Iveković je do mož, ki se zatečejo zdravi v njegovo ambulanto, celo darežljiv. Bolezni res ne najde, saj vojaka že po glasu spozna. Rad pa odmeri, če ima sobe prazne, dva ali tri dni crkljanja, z majhno kaznijo seveda — stroga dieta. Moraš mu pa povedati, zakaj bi rad ležal, če ne... Če ne zapiše v karton b. p. in dva ali tri dni te zdravi potem desetar. Če pa so bolniške sobe polne, dobiš zavitek tablet, ki ozdravijo tudi raka...

Ordinacija se začne ob sedmih. Še pred sedmo se stekajo iz enot namišljeni in res bolni. Sključeni prihajajo, šantavi, z robci na ustih, krehajoči. Zbirajo se v veži ambulante, tlakovani z rdečimi ploščicami. Posedajo ali kade in šepetajo o boleznih.

— Boli me!

— Poznam to, operacija. Slepč je ali ledvice.

— Ampak tu ni slepč, pogleda vojak.

Sosed pomisli:

— Ne, ni! Ledvice bodo. Dolgo dolgo zdravljenje.

— Misliš, da me bodo odpustili?

Vojak je moral reči, da začasno, ker ni imel cigaret.

— Ti ne veš, kako me boli!

— Kaj bi ne vedel, je vlekel podarjeno cigareto. — Poznal sem nekega Razpopovića. Glumac so mu rekli. Saj je bil res, sam sem ga videl z nekim cirkusom. Zmeraj je imel »bolove«. Zdravniki so ga tipali nagega

in napravljenega. Da ti povem, nič! Hajdi v Beograd! Veš, kam je šel iz Beograda? Naravnost domov.

— Ne?

— Pisal nam je. Čakaj, Djordje mu je bilo ime. Pristrčno vas pozdravljam, nekaj takega.

— Res?

— Saj je bil fin človek. Pel je v operi in po vrvi je hodil.

Vojaki so poslušali njun pogovor, puhali tjavdan in zaskrbljeno pogledovali na termometer, ki se ni hotel dvigniti. Vtikali so ga nazaj v podpashe ali pa ga ponujali dežurnemu ambulante.

— Koliko je?

— 36,3!

— Malo!

— Najbrž je pokvarjen.

— Pokvarjen si ti! se je režal dežurni.

Z dvorišča so pritisnili bolniki.

— Poročnik!

Zategovali smo bluže, pasove. Vrata so kar sfrčala pred zdravnikom.

— Zdravo!

Pogledal je po bolnikih in nekaj trenutkov iskal.

— Kaj ti je? je poiskal res bolnega.

— Zob!

Zdravnik je potipal oteklino, pogled mu je bil sočutno človeški. Povabil ga je s seboj.

Zajel nas je nemir. Noge niso več zdržale na mestu. Izmišljene bolečine so se oglasile. Preveč nas je in tudi zares bolni so vmes.

Dežurni je poklical prvega. Ivan Hamrle je zakrtil s kartonom in se kmalu vrnil. Tablete!

Drugi: Blažo Isinjević. Bolnik z ledvicami. Zdravnik ga še pogledal ni. Narekoval je dežurnemu poročilo. Čez čas šele ga je ogovoril iznad papirjev. Blažo je povedal, da ima težave z ledvicami. Zdravnik se je zravnal ob mizi, odložil nekaj papirjev, obrvi so mu stopile na čelo.

— Ledvice praviš! je spregovoril trdo. — Ali se nisi mogel spomniti kaj bolj neumnega? Fant! Ledvice so bolečine! Alo, dvigni srjaco!

Poslušal je srce.

— Ali hodiš na stran? je spraševal.

— Bolj malo.

— Ne mislim na blato, scat če hodiš.

— Ja!

— Kakšna je voda?

— Ne vem.

— Dihaj, človek! Ali ima barvo ali je nima?

— Im-ma!

— Zeleno, rjavo, vijoličasto...?

— Bolj zelenkasto!

— Ti si zelen. Prezelen! in odvrigel je slušalo. — Majko ti tvojo! Da bi te vsaj noga bolela. Pa kar ledvice! Ali veš, kje so? Daj, pokaži, kje te bole ledvice!

Blažo se je potipal nizko pod trebuhom. Pritiskal je s prstom in se martral z očmi.

Zdravnik se je vrnil k mizi.

— In k meni ti pride, je govoril dežurnemu, — ker se ne zna na stranišču napeti. Blažo! Ali ti naj po bataljonsko povem, kaj ti manjka?

Blažo je lovil vsak trzaj na zdravniku. Vedel je, da ne bo spal.

— Pojdi ti, ljubček, na stranišče! Razumeš?

Blažo je pokimal.

— Na stranišču ostani toliko časa, dokler se ne naveličaš. Če te bo pa še bolelo, pa se vrni. Jasno?

Pomolil mu je karton.

— Daj mu, je ukazal dežurnemu, — tri velike žlice ricinusa. Če ne bo hotel žreti, me pokličī. Dal mu jih bom pet. Vozi!

Pot nazaj v enoto je bila zmerom težka, če se je bolezen nehala ob tabletah, ricinusu ali b. p. Dr. Iveković je čitljivo zapisal v karton, tako da je prebral zlahka tudi komandir. Zato so »bolovi u stomaku« ali glavobol, zobobol, obistipatio resno potegnili črto čez dober vtis.

V konjušnici smo zdaj tudi že zadnji slami določili mesto. Zbiramo se ob koritu, »bolnika« odvažata še zadnje smeti, zadovoljna, da se je končalo samo pri desetarju. Tipljemo vodo in si jo nosimo k ustom. Smrdimo. Nobena voda ne spere z nas tega težkega vonja. Gledamo proti štabu, kjer je polno oficirjev. Obkrožajo starega, ki jim z drobno roko dirigira.

Oglasi se trobenta. Kaj pa je to, madona? Trara, trararara, trara, tra, tra...

Preplah!

Trobentač se obrača na vse štiri strani, iz svetle medenine pa vro živčni glasovi in se trgajo v zraku kakor zlati metulji. Glas, ki se mu mora upogniti vsak čin v armadi, tudi tisti, ki ga je zapovedal. Poženemo se čez dvorišče, ko da nas je razpršil mraz.

Povelja! Raporti! Povelja! Vojaki se poravnavaajo v vrste. Tanki v oddaljenih garažah hropejo in se zažirajo v zemljo. Topovi, najbolj domišljavo orožje, svetli od maščobe, tudi že rinejo drug drugemu v hrbet.

Spet smo v konjušnici. Sedlamo! Konji se vdajajo spremembi in nam dovoljujejo, da jih opašemo z ostrimi jermeni. Nova sedla sijejo! Stremena zvene. Vihtimo se na konje in iščemo smer. Vse naokoli buči, šumi, zemlja se tresne. Konji nimajo obstanka. Z nogami kopljejo in z gobci groze. Gnali bi se v pogubo.

— Divizion, mir-no! nam vpije komandir.

Konji se zarivajo naprej, nazaj. Uzdamo jih, morajo začutiti moč. Niti za trenutek ne smemo dovoliti glavi, da bi šla v svojo smer.

— Divizion, v četverostope! Naaa-prej, marš!

Konji se ustavljajo. Nočejo kakor na napajanje, zbiti so in prestrašeni! Radi bi prerezali s svojimi težkimi vratovi jutranji zrak. Lahnega udarca si žele, da bi jih vrgel iz disciplinirane vrste. Režemo jih z ostrogami, uzdamo, da se jim železo do krvi zažira v kote gobcev. Živali se vzdigujejo na zadnje in se nas hočejo znebiti. Z vso močjo se oprijemamo kratkih vajeti. Konji prhajo. Težko prenašajo prostost. Pod sabo čutijo pot, ki bi jo razrezali z ostrimi kopiti, s kopiti, ki jim je ogenj vdihnil vijoličast lesk. Radi bi se nori zapodili drug za drugim in se napadali. Boja so hoteli! Vročega. Tistega, kdo bo močnejši!

Za nami so rastli tanki, prihajali so temni kakor krste. Četverostopi so se potegnili v en sam ris. Kovina je zvenela in odbijala besede. Kakor da bi govoril v izvir nastajanj. Konji so odnašali glavo v stran in zadevali z životi v grmičasto mejo.

— Galop! je preletel ukaz vrsto.

Ovili smo si vajeti okoli rok in se nagnili. Vrat je toplo izpuhteval. Konji so pograbili prostor pred seboj in zapodili smo se za tanki v oblakih prahu. Vrat in glava sta se zravnala. Ko da molita iz vode, sta rezala daljavo. Zadišalo je po znoju. Dlako je rahlo orosilo. Z gobcev je že začela odletavati pena.

— *Kora-kom!*

Zaustavljali smo konje, ki so se le stežka ugnali. Široko so dihali in vamp se je širil kakor balon ter odnašal noge narazen. Dlaka je potemnevala od potu in od živali se je začelo kaditi. Boječe so sledile šumom in našim rokam. Dvigale so uhlje, z gobci pa so poskušale do grmov.

Cesta se je začela vzpenjati in je bila vsa razgrebena od tankov. Ljudje, ki so nas srečavali, so se umaknili daleč s poti. Na nizkih konjih so tovorili vreče in drva. Moškim je s tankih ustnic visel čik, ves rumen in že ugasel. Oči so jim tlele, iskra v njih je bila vsak čas na tem, da jih razneti. Ženske zraven njih, spravljehe v prevelike in kričeče obleke, so se tajile kakor voda. Čutile so naše oči, naša pohota jih je dosegala še tako mrtve. Začutili smo bedast smeh na ustih. Najbolj nag smeh.

Vsaka ženska ga spozna in se ga brani. Sram jo je, da je vredna samo toliko moškega. Pograbili smo to revo z žejnimi sapami. Preveč izkušana od naših oči se je še bolj držala izsušenega dedca. Po moško smo se jih lotevali z očmi. Nobene besede nismo iskali za to priliko. Morda si še pogledal okoli sebe in že si se videl v ostri travi...

In spomnili smo se svojih žensk. Nič več jih nismo slišali, kako se smejejo. Neme smo jih pritegovali k sebi in se spominjali najmanjše podrobnosti z njimi. Slačili smo jih. Z roko smo jim vznemirjali prsi, da so vztrepetavale kakor golobi. Koža jim je postajala hrapava in noge lahke kakor peresa... Bolečina v mednožju nas je hotela raznesti na kose.

— Galop! je prestregel bolečino ukaz.

Zabodli smo v vampe, da so se konji vrgli vznak. Stiskali smo glave k vratovom, ki so spet izpuhtevali moč in znoj. Nagnali smo jih v strm breg, kjer jim je drselo in so se le s težavo obdržali. Strmino je bilo treba zmagati, pa če se zvališ nazaj s to mrho vred. Živali so kopale v kameniti svet, a jih je še zmerom spodnašalo. Skakali smo s konj in jih vlekli za sabo. Pobirali smo jih zlepa in zgrda.

— Ajde, dvigni se!

Konj je zasopel in kosti so se pobrale.

— Še malo! smo jih prosili.

Z dolgo sapo ti je poskušal odgovoriti, da bo.

— Daj, daj!

Bili smo na vrhu. Zbiti, opraskani smo lovili drug drugega. Zrak! Vpijali smo se vanj. Mišice so utripale kakor sto src. Vse je bilo opito od potu.

— Vodi konje! je ukazal komandir.

Konji so zacapljali po planinskem svetu. Po puščobi, poraščeni s sivo, bodljikavo travo. Trava je bila tako siva, da se je niti konji niso dotaknili. Bodla je iz kamenja, iz peska in redkega prgišča prsti. Daleč pred nami je bilo nekaj sveta ujetega v leseno mejo. Paslo se je nekaj ovc. Pes je hripel kakor planinski veter. Vrgli smo se spet v sedla in se ujeli v stremena. Konjske glave so se povešale, silile so k tlom, za vetrom, ki je lomil travo.

Spet galop!

Svet se je nagnil in konjem je bila ježa lažja. Še jih je spodnašalo. Gnali so se prek pustega sveta k cilju, ki je bil še daleč.

Na desni so pošumevali borovci. Krone so se jim lesketale in visoko v nebo so silili. Dišalo je po hladu in sprhnelem lesu. In po sladkobnih iglicah. Tla v gozdu so bila lesketava. Z vejevja se je čulo ptiče, ki so

nas živahno spremljali. Sapa je po borovju ubirala zmerom glasneje svojo pot. Vrhovi so se grozeče nagibali. Trkali so drug ob drugega, se razhajali in spet objemali. Tla so postajala mehkejša. Trava, spet trava, in celo nekaj bornih marjetic je poskušalo privabiti oči. Vojaki so poskakali s konj.

Kaj je?

Voda! Pognali smo konje. Ponikljana uzda je zažvenketala. Voda je bila čista, mrzla, zobje so se slišno klali ob dotiku z njo. Napojili smo še mrhe in jih precej nagnali v galop.

Voda se jim je precejala po vampu, kakor da valimo sod. Naganjali smo jih, razgrete, dlako so morali prekriti še težji madeži znoja.

Galopirali smo in navidezno obkoljevali kóto, kjer naj bi bil sovražnikov tabor. Pripravljali smo orožje. Kóti smo šli nasproti s štirih strani. Manevrirati smo morali hitro. Prva kolona je hitela mimo tabora, druga je izvedla isti manever. Severna in južna pa je sovražnika pričakovala na begu v dolino. Ob srečanju prve in druge kolone smo napadli frontalno in v obliki luninega ščipa stisnili obroč. Obroč z izhodom v dolino.

V sovražni tabor smo prišli kot njihovi. Vojaki so nam celo ponujali roke. Nekdo nas je skušal oponašati. Zajahal je korito za pranje, češ taki ste. Kobalasti kakor Huni. Osamljen strel in Hun se je potegnil v korito. Cevi avtomatov so se zatresle kakor rešeto. Parale so šotorovino in sovražniki so se panično oprijemali tudi perila, ki je bilo obešeno po grmih. Ali pa so se spodnašali, kakor da jih je že zadelo. Te so razhodili konji!

Padali so naprej, nazaj, vstran, zanašalo jih je kakor pijane; padali so počasi, spodsekano kakor v filmu, klecajoče... In vpilo se je. bog moj! Nihče ni dosegel orožja, da bi nam odgovoril. Naveličano smo že gazili po teh mravljah. Konji so jih teptali in jim kazili obraze. V dolini pa so odmevali redki in točni streli kakor pri kegljanju. Najbrž so jih zadevali naravnost v čelo. Potem smo vrgli na mrtve cunje ogenj in se v diru umaknili.

Kolone so se začele združevati: prihajale so straže, izvidnice, vračal se je štab. Začenjali so se raporti.

Še zmerom smo bili zaneseni od boja. Kako lepo je pobijati sovražnika!

— Si videl moja dva? so vpili vojaki.

— Zadel sem ga, mater mu! je pripovedoval Sadki in čistil avtomat. Kazal je zapčene zobe in odkrival na orožju stari blesk.

— Kdo ima za heroja čik?

— Če bi ga v trebuh, bi me nazaj. Dobro, da sem ga v vrat.

Desetar je pognal mimo nas s pištolo v rokah. Smrdel je po orošeni kovini. S hriba se je valil črn dim in se kakor Kajnova daritev plazil nizko pri zemlji.

— Si podiral?

— Sem! sem odgovoril.

— Koliko?

Pokazal sem tri prste.

— Fantje, jaz sem enega v zobe! Tako lepe je imel kakor školjke. In tudi usuli so se mu iz ust kakor školjke. Lovil jih je v dlani, ko da jih misli pokazati mami. Hudič ti, sem rekel, na! Potrkal sem na njegov hrbet z rafalom kakor profesor na vrata. Celo obrnil se je še in rekel: izvolite, prosim. Potem je padel kakor palica ob zidu.

— Ali pa jaz! Vprašajte Muharema! Ujel sem ga za roke. Nekaj časa sva tekla drug z drugim po bregu. Nisem mogel naravnati cevi. Čakaj, rečem, pritegnem vajeti in moj Bečir skoči nanj...

— Lepo je to, kaj! Da bi le žejni ne bili.

Res! Hlad, mokrota bi nam dobro dela. Naj raznese te škrbine, samo vode, vode! Mrzle, da se skrči jezik!

Konji so rinili v senco in se dajali z muhami. Celi roji so se vpijali v prepoteno dlako. Tolkli so se s težkimi nogami po vampu, muhe pa se niso hotele vdati; pritajile so se k tlom in v navpičnem letu poskušale do mednožja.

Major je pobral vse raporte. Oficirji so že prihajali in nas zganjali v vrste. Brisali so si vratove, rdeče kakor polmesec.

— Govoril bo major! Hitro! so vpili.

Konji so se le težko trgali iz sence, in tudi mi. Vedeli smo, da nas bo pohvalil. Občutili smo le rahle curke potu, ki so se razlivali po hrbtu. Ni nam bilo do besed.

— Tovariši vojaki! Sovražnika bomo napadali na prostoru, ki bo pogodu nam, zvalili ga bomo v mrtvo cono, kjer bo akcija zaradi zemljišča nemogoča... Naaaprej, marš!

— Kaj?

— Gremo!

Majorjev konj se je zavrtel kakor vrtavka.

Spredaj so peli.

*O ljubici sanjamo,
boj je končan,
o ljubici rahli,
z obrazom, ki je slan*

*od solz in gorja
in od dolgih let,
o naj le čaka,
začne naj cvetet'.*

*Kaj si prinesel,
mi govori,
torbico, pravim,
in v torbici kri.*

*Odveže, pogleda,
in pravi: soldat,
ali ne vidiš,
da je moj brat...*

*Požene se s konjem
v dalj in v šir,
in ljubica prosi —
Bog mu daj mir.*

Bližali smo se vasi. Otožna pesem jo je dramila na vseh koncih. Cucki so jo ugriznili prvi. Otroci so zajahali plotove, pripravljene, da se razbeže kakor vrabci. S pragov so vstajali ljudje. Zaslanjali so oči; sonce je že tonilo, oškropljeni smo bili kakor trta z nenavadnim nebesom. Razjahali smo konje in jih gnali v borovje. Požrešno so brskali po tleh in trgali redke koreninice. Vlekli so jih iz zemlje, vse bele in sladke. Podrgnili smo jih s slamo, še potne, da bi se dlaka čimprej osušila. Dežurni jim je nanašal sena in zadišalo je po dimu. Konji so vrisnili po kupih.

Vas je bila majhna, hiše pa na videz tople. Vonj po živalih je bedel nad kratkimi dvorišči, ki so bila pristrižena kakor peruti. Buče s svojim rumenilom so nas prve potipale. S tramovja so visele grablje, v les je bilo zasajenih še nekaj srpov in kos. Po razhojenem in spolzkem dvorišču so se prerivali prašiči. Krulež je bil komaj slišen. Krulili so bolj zase. Pod ukrivljenimi murvami je bilo vse črno. Na dvorišča je že silil mrak in od hiš k hlevom so se že ulegale podolgovate sence.

Pes nam je sledil kakor zvezda na nebu.

— Dober večer!

— *Dobro večer, vojnici! Kako vam?* je odzdravil gospodar v jahalnih hlačah iz grobega sukna. Gledal nas je s poraščenega obraza, kakor bi ne bil njegov. K ustom je nosil žerjavico.

— *E, pa dobro nam je!* In smo prižgali še sami.

— Od kod ste?

Pokazali smo z roko v smer.

— A tako! Dosti poti je za vami. Toda vojak mora, kaj! Tudi jaz sem prepešačil sveta. Vem, kaj je vojak. Sit bi požrl še enkrat toliko, naspan bi še silil v posteljo. Vsega je premalo.

Dobro so nam dele besede neznanega čiče. Našli smo tla ob njem in zakadili s srcem.

— Tudi konj imate dosti. Lepih! In jahate, da vas je kar težko gledati. Vse me spominja ... Kako vas nosijo, sem gledal. Dobro, samo dobro sem videl!

Odvrgel je čik in prašič ga je požrl.

— Od kod si, je vprašal.

Oglašali smo se po vrsti: Šiptar, Hrvat, Slovenec.

— Slovenija! se je ogrel. — Bil sem tam in tudi oni pod tole streho. Poznaš nekega Stáreja, Stáreta ... Ne? Ja, saj je teh imen! Pa saj tudi jaz ne vem več, če je bil Stárej, Stádej ...

Kimal je. Nagnil se je nad koleno in mi poiskal obraz.

Ali vem za Planino? Tam, tam je bil. Šnopc je prodajal. Slivovko za gospodo v Trstu.

— *A ma šljivovicu!*

Ali poznam kuhano? Ne!

Vstal je in si otrešel travo. Pokazal nam je naprej. Z ognjišča so se pognali dolgi plameni pod noge. Kakor da se hoče prilizniti sam hudič! Ženske, ki je stregla ognju, nismo še videli. Spremenjena je bila v temo. Šele ko je ogenj osvetlil njene noge, smo poskušali ugledati še krilo, život, obraz.

— Prinesi šnopca, stara! je rekel ženi.

Ženska je pošarila v temi in rošno, zelenkasto steklenico je obliznila svetlobo.

— Skuhaj jo za vojake!

Žena jo je pretočila v črno posodo in razmaknila polena na ognjišču. Za hip so plameni potihnili, žarela je samo žerjavka. Posoda je zacvrčala ob dotiku z njo.

Sedeli smo na nizkih stolčkih in nismo se mogli nagledati žerjavice, ki je tlela zmeraj bolj belo, dokler ni glasno bruhtnil sinjkast plamen.

— Tudi Srbija je lepa! sem rekel, da bi utrgal molk.

— Srbija? je ponovil. V glasu je bilo nekaj trdega.

— Srbija! je zapel starčevsko, da so se mu potresle gube na vratu.

— Srbija je preveč stara. Moči je v njej preveč. Tudi vesela je težka. A še težja je, kadar je žalostna. Mi smo zemlja, ne ljudje! Poznam ljudi,

rad jih imam... Srbi zmerom rastejo iz tal, h koreninam čutijo; in čeprav bi segli do neba in bi nas objemal sam bog, niti za trenutek ne bi občutili drugega kot tla. Tla so naše nebo in tam tudi ostanemo... Včasih sem sam. Otroci so šli, žena hodi v dolino... Podržal je roke nad plameni, prsti so se lomili, roka je bila res kakor kepa zemlje, ki bo zdaj zdaj razpadla.

— Takrat si zakurim, da nisem sam. Ogenj mi dela družbo. Odprem vrata, da se ga vidi daleč ven, in nihče si ne upa sem. Ogenj me varuje pred mislimi in pred ljudmi.

Drzen plamen je hušknil z ognjišča in se privil k njegovim ramenom. Dvignil je prst:

— Ne boste občutili Srbije!

Skušal se je ubraniti dima, ki se je nenadoma vzpel do njegovih oči kakor palica.

— Videl sem, kaj dela človeka pri Slovencih. Obleka! Srajca! Kaj kdo reče in kaj kdo čuti, vas malokdaj zadene. In zaupate tako hitro! Srb niti postelji ne, na kateri je vsako noč. Zjutraj je postelja lahko kača in te piči.

Žena, ki je bila še zmerom osvetljena le na pol, je odmaknila lonec in v vrelo žganje potopila z žlico več kosov žerjavice. Gladina je zahrčala in poškopila ognjišče. Plavkasti plamenčki so se prižigali in glasno ugašali. Gospodar nam je poiskal roke in vsakemu stisnil vanjo nizek kozarec. Tudi sam nam je točil. Pijača je bila omamljiva in ostra. Silila je v noge.

Ognjišče je začelo zamirati. Žerjavica je dobivala črnkast rob in črnina se je ugrezala zmerom globlje v žerjavico.

— Pravite, da je Srbija lepa! je začel kakor duh iz onega sveta.

— Povej, vojak, kaj so tvoje oči našle lepega!

Kaj naj mu rečem?

— Lepega? To, da nas imate pod svojo streho, ali ni to lepo! Pri nas, če gre vojak mimo hiše...

Za trenutek sem obmolnil.

— In nič tega nimate, ta je to, ta je ono. Bližji so si ljudje, tudi če so to ali ono. Laže živite, se mi zdi. Nič ne skrivate! Človeku se vas ne ljubi niti brati! Nimate potrebe, da bi kaj zakopavali. Ali, kakor mi, nosačili v srcu. Pa vendar, varen le nisem ob vas, tudi če bi imel še bolj mehak stol. Sumim!

Gospodarjev stolček je zahreščal. Ali ga je prestavil bliže ali dlje, ni bilo uganiti niti po glasu.

— Dobro ste rekli! je začel zadihano. — *E, baš dobro. Otvoreno! Školovani ste, jeli?* Sumite? Ne brez vzroka. Srbija je bila skrivnost tudi

za tiste, ki so sedeli v Beogradu. In še dlje: v Parizu, v Moskvi, Londonu. Tudi njim se ni ljubilo brati naših obrazov. Pa jih je le presenetilo. Sum, kajpada! In ta nas varuje že stoletja... Sum, da! Všeč mi je, da stvari postavljate na pravi kraj.

Vojaki so glasno srebali toplo tekočino in prižigali drug ob drugem cigarete. Kadar so potegnili gost dim vaze, so se jim osvetlila usta, oči pa so gorele kakor najbolj čiste kaplje dežja.

Gospodar je segel z železom po že mrtvem ognjišču in priklical nekaj svetlobe med nas. Govoril je zase. Razvnet je bil kakor njegovi prsti, ki so segali po poraščenih prsih.

— Bil sem vam jaz po svetu! Chicago, Philadelphia, Marseille. Kakšne narode sem videl! Recimo: Berlin. Nemci! Pivo, kravate, marke, drobiž... Amerikanci! Poker, poker, poker! Če ni dolarjev pa za glave... Francozi! Daleč je, ja, zdaj Francija... Obraz mu je osvetljeval odmev, ki ga je priklical na ognjišče. Na njem so se razživel spomini, ki jih ni mislil ziniti. Strmel je vanje in bili so mu dragi. Preveč dragi, da bi se jih dlje spominjal.

Vojaki smo se zganili z zasedelih nog, ki so otrpnile; komaj so nas držale. Iskali smo na prosto. H konjem in potem spat.

— Ja, se je zganil tudi stari. — Spat greste. Postojte, pokažem vam senik. Pa prosim, ne kadite! Ogenj bo takoj v vasi. Suho je vse in trhlo.

Zunaj nas je pahnil hlad čez dvorišče, tekli smo h konjem, k ognju, ki je vabil. Konji so bili že ogrnjeni s koci. Glave so mirovale, na dolgih kocinah, ki so štrlele iz nosa, pa se je nabirala svetla rosa. Zahrzali so, nosnice so se mehko nagubale. Potolkli smo jih po vratu, stare prijatelje, in odšli na senik.

In Srbija se mi je prikazovala kakor stara legenda. Zemlja, sama zemlja vsepovsod, črna, težka; drobi se v vetru in pada kakor dež. Lovim jo v usta, v roke, v oči. Ves sem od zemlje in iz nje prihajam.

Prsti iščejo čelo, levo in desno rame...

— Hvaljen bodi Isus Hristos!

Amen, odgovarja zemlja. Zemlja se zbira okoli nog kakor snežni zameť. Hočem naprej, suvam z nogo iz črnega objema. Zadržan sem kakor korenina. Ogovori me ptica. V oči jo vidim.

Više naj grem, mi govori.

Potegnem se iz zemlje kakor trava. Ziblje me vlažna, črna noč.

— Pridi, mi pravi glas. — Hoče te bog!

Tudi če bi me res hotel, ne morem. Zemlja ima moje korenine. In nebo se razžalosti kar nocoj, in čezenj dahne odmev, da niti zvezde ne morejo do oči.

Jutro je brez sonca, z meglami po kotanjah in po vrhovih dreves. Major pregleduje vrsto na vzvalovanem zemljišču z rdečkasto kobilo, ki se nosi kakor cipa. Spogleduje se sama s sabo in z nami. Megle frfotajo, trga jih jutranjik in jih nosi pod nebo, ki je zamolklo plavo. Iz vasi nas nadlegujejo psi. Dim iz hiš je ves siv in redek in se kakor repek poteguje iz okroglih dimnikov. Prašiči naskakujejo hišna vrata in hočejo od nestrpnosti kar na pragu crkniti. Včasih se vrata odpro in roka jih utolaži s pestjo koruze. Prašiči se zaletujejo drug v drugega, poplesujejo po blatu in se vsedajo vanj. Čmokanje se sliši prav do nas: ali pa, če tro kaj trdega, kamen ali kost, hrsti, kakor da se kolje tram pod težo.

Konji ubogljivo nosijo vajeti. Nobeden jih ne poskuša iztrgati. Z glavo trzne le še za zaspano muho, ki se odlepi z drevesa in hoče v uho. Niso ne utrujeni ne spočiti.

Pomikamo se po močvirni dolini in karabinke in avtomatsko orožje so spet glasni. Konjem se vdira čez gležnje. Težko se pulijo iz mesnatega ila. Vsevprek se umikajo žabe, ptice in mrčes.

— Pozor, nas vznemirijo izvidniki. — V bližini je sovražnik.

Tako zgodaj že! Roke se dotaknejo orožja. Nagnemo se k vratovom, pripravljeni za presenečenje.

— Stoj!

Izvidnice javljajo dim.

Konjem se ugreza globlje. Mirimo jih.

— Marš! sikajo vojaki.

— Stoj, crka, ali pa te ustrelim!

Konj se je pognal v močvirje, kjer se mu je ugreznilo že do trebuha.

— Nazaj!

Kam, hudiča!

— V vas! Galop!

Še to!

— Obkoljevali bomo!

Konji se vlačijo iz blata, vojaki padajo vanj. Major se poteguje mimo:

— Galop! Ste slišali? Tanki!

— Na, vidiš! *Eno*, obkoljevali bomo, stari: tanki!

Pa res, tanki so že tu! Mrhe nočejo iz blata, kakor da so se zapredle v testo.

— *Ajdi! Vozi!*

Spodbadamo jih, da krulijo od bolečine kakor pujsi. Z uzdami jim hočemo razčesniti gobec.

No, pa smo le na tleh! Naženemo jih v breg brez usmiljenja. Beže
v nagib kakor senca oblakov.

Z vrha nam vpijejo:

— V pasti smo! Brž! Izvidnice ugotavljajo premik!

Tanki, tristo hudičev! Konje zanaša. Z njih, sveta Marija!

Tresk! Granata! Pod sam vrh je udarila.

Poženemo se v desno, v gmajno. Granate pa parajo črto, po kateri
smo se hoteli umakniti nazaj v vas.

Del konjenice je na levi. Tanke je že slišati z brega močvirja. Motorji
se znašajo nad blatom kakor mi. Zavlekli smo se globoko v hosto, med
robidovje, ki se je stegovalo po nas kakor gosonice. Med travo in pra-
prot. Razrezani listi praproti so z močnim vonjem vznemirjali mrčes.
Tla so bila še zmerom polna jutranje vlage. Sonce nas še ni otipalo.
Rožnate so bile samo krone borovcev, nagibale so se v vetru in pritajeno
pošumevale.

Vrgli smo se na konje!

Konji morajo na tla. Sovražnik z lahkoto ugotovi smer našega pre-
mika, če konji stojé, če grebejo po tleh. Prisliniš se k zemlji in uho
doseže topot, naj bodo konji še tako daleč.

Po dva, po trije smo se lotevali podiranja konj. Po tleh smo nastavili
zanke in nagnali konja s sprednjimi in zadnjimi med vrvi. Ko so bile
noge ujete in tesno povezane, sta vojaka konja nagnila kakor omaro in
ga položila. Odpeli smo jim še sedla in jim podložili glave. Na oko je
bilo vse skupaj res podobno morišču, ko da so nas res razsekale gra-
nate. Manjkali so le še mrhovinarji, ki bi odpirali konjem trebuhe in
vzletavali med veje z bremenom v krempljih in kljunu. Posedli smo
zraven konj in poskušali jesti.

Hasanbegović ali Hasane, neopredeljeni musliman, se je bil zleknil
nedaleč od mojega Drima. Sezul se je in ogledoval čevlje. Iz močvirja
jih je bil komaj rešil. Bili so novi, in zdaj, ko jih je ogledoval mokre in
umazane, ni zmožal njegov obraz drugega kot bolečino. Dolgo je raz-
mišljal, kako naj jih očisti. S čim, da bodo spet suhi?

S čevlji je redno vzbujal pozornost starešin in vojakov. Svetili so
se, pa naj je opravljal delo kakor mi: sredi gnoja v konjušnici.

Že zaradi čevljev ga je imel major rad. Da ne omenjam njegovih
raportov, ki jih je kot dežurni pripravljaval za starešine. Vanje je vnašal
samo takšne besede, samo takšna mnenja, da nisi mogel zdvomiti nad
njegovim dežurstvom. Kolikokrat je stal pred nami z zlikanimi čevlji
za vzgled!

Obleka na njem je bila še bolj čista. Kakor da se je izmotal iz vojaškega priročnika. Ali pa je pobral ta simbol brezmadežnosti s plakata in se zaklel na Alaha, da bo prav takšen in nič drugačen.

— To je vojak! je s prstom kazal nanj major. — In ne to!

Pred stroj je povlekel Nurijo, umazanega, z gumbi na vžigalicah, s špago namesto šnirnic.

— Je to vojak?

Nurija se je skrčil, ko da so ga usekali po rami.

— Zakaj nisi kupil šnirnic? Kje je plača, te vprašam?

In namesto Nurije se je oglasil Hasane:

— Dal mu jih bom, tovariš major, imam jih več parov!

— Dal, dal, še kaj! se je jezil major. — Sramota! Dajati od svojih ust. Ne! Nurije! Major je pogledal na uro. — Čez petnajst minut, da si mi tu s šnirnicami! Marš!

Nurija se je pognal. Pretaknil je spalnico, ušel v skladišče k starejšemu vodniku in ga naprosil, naj mu posodi dolgo šnirnico, češ da jo potrebuje major »za primer, kako možeš iz jedne napraviti dve«.

Res, ta Nurije ni bil pol hudiča vreden. Ni imel mila, ni imel glavnika, še puško je iskal za na stražo. Če bi ga meril s Hasanom, bi moral seči v zoologijo k izumrlim vrstam vretenčarjev.

Tak vojak! Že če bi sebe primerjal s Hasanom, bi našel nevzdržne razlike. Samo moj in njegov pribor za čiščenje... Moj: vrečica, mast, krtača. Njegov: škatlica ugaslih šibic, različno priostrenih, star nožek, britvice, sirkova krtača in dve žimnati! Hasane trebi čevlje kakor zobe. Z britvico odstrani staro mast, z vžigalicami preišče vsako odprtino, to pretipa še z rezilom nožka, šele nato jih premaže z maščobo. Prav, da nam je za vzgled!

Zdaj pa to močvirje! Najbrž je zajel tudi sam. Vidim ga, kako otipuje prste. Brke ima čez usta, kakor zmeraj, kadar je žalosten ali užaljen. Oprijemlje praprot in jo smučje v dlan. Podrgne po usnju, a umazanija se še bolj razvleče po čevlju. S studom pogleduje razmazan čevlj in roko in zažene kepico praproti vstran. Svinjarija! Z roko podrgne po konjskem kocu in si ogleduje dlan. Še ni čista! Oslini si jo in jo čisti s travo. Potem poklekne in pogleduje po gmajni, kje bi bilo kaj za čiščenje. Aha, resjè! Napuli si ga in si ga izbira. Z debelim šopom podrgne po čevlju. Močno, narahlo! Krasno, čevlji dobivajo svoj stari lesk! Obraz se mu je odrešil bolečine in se zapleta v prijetno skrb. Drgne dlje kot uro. Čevlji se zasvetijo v svojem starem stilu. Boječe jih odloži zraven nog in se ves olajšan zlekne na zemljo.

Visoko nad njim šumi sončno jutro. Z roko zatiplje blizu glave in si napuli trave. Z ostrimi zobmi jo priostruje in skuša pljuniti skozi ozko

grlo cevčice. Nagnil se je na stran in ves rdeč poskuša izpljuniti čim več sline...

— Hasane!

— A?

— Pridi!

Sunkovito se je pobral. Vedel je, da bodo cigarete in rum. Zobje so se mu zadovoljno svetlikali. Klal je kocke sladkorja in si ogledoval moje čevlje.

— Hočeš? je pogledal na čevlje.

— Ne!

— Zakaj ne? V vresje ti jih namočim in bodo kakor moji. Boš videl, da bo prišel major!

— Pa?

— Kaj delamo, bo prišel pogledat, je bil ves ob majorju.

— In?

— Lahko bi kaj delali!

— Kaj? Čistili čevlje? On bo šele prišel usran. In mar mu je, Hasane, ali si jih ti očistil ali ne.

— Ni prav, boš videl!

— Daj no, Hasane! Poslušaj! Raje mi zapoj tisto staro muslimansko:

*.. kadar fant pri ljubci spi,
takrat gre pamet na špancir...*

Ni se vdal, čeprav je pil moj rum in kadil moje cigarete. O pesmi ni hotel niti slišati. Zamahnil je z roko proti meni, naj neham, in kar naprej grozil z majorjem.

— Boš videl, da bo prišel! je opletal kakor otrok.

— Pa naj! sem se režal. — Razloži mi raje, Hasane, zakaj si neopredeljen! Si iz Bosne?

— Sem!

— Bosanci, kot vem, so Srbi, Hrvati in Črnogorci. Ali si Srb?

— Ne!

— Hrvat?

— Še manj!

— Pa kaj si pravzaprav? Trgovski potnik brez narodnosti?

— Neopredeljen! se je hahljal in bahal z zobmi. Ne morem biti Srb, če nisem, niti Hrvat niti Črnogorec.

— Musliman pa si, kako pa to veš!

— Vem, je utihnil in se našobil kakor pri raportu. — Zapisano je!

— Ne! Neopredeljen musliman je zapisano? Kaj je to? Pa državljanstva, kakšnega si?

— Jugoslovanskega!
— In nisi Srb ne Makedonec ne Slovenec ne Francoz, žid, cigan, ne Eskim?

Smejala sva se! Kaj pa sva hotela! Popila sva rum in začel sem ga nagovarjati, naj bo Slovenec.

— Ne, pustiva to! se je spačil. — Nič nisem in nič ne morem biti. Nekaj drugega ti bom povedal.

Pogledal je okoli sebe. Samo najina konja sta dihala.

— Mico bom ukrotil!

Kako? Stopil sem z njim. Pokazal mi je koledarček, v katerem je bil vsak dan odčrtan z rdečo, teden z modro, mesec pa je bil odrezan z rumeno. Dosti je bil že odslužil. Dva meseca, pravzaprav manj ima še.

No in kaj?

— Mica se goni! je pogledal na Mico. — Zjutraj sem bil v hlevu, tam, veš. Stari ima majhnega žrebca.

Sepetala sva.

— Jo boš peljal? In spremenila sva se v ženski, ki sta strašno zaskrbljeni nad muhasto babo. Nad babo, ki ji nekaj manjka.

— Pa ja! je zinil užaljeno in brki so se mu razprostrli po ustih.
— A ni reva, če pomisliš?

Grdo sva se zasmejala.

— Fant, bo uživala!

— Veš, da!

— Samo, kako tja? Če bi prišel major...! Čakaj! Pozabil sem...

— Masko!

— Ne! To je oprema! Si neumen! je bil spet užaljen.

Saj res, Hasane, pa pozabil opremo!

— Kaj pa denarnica?

— Zares! To bo še najbolje! je pomel roke. Pogledal je po Mici.

— Samo to ji manjka, se je mudil na nji. — Lansko leto ob tem času je bila tudi tako razdražljiva. Samo potipal si jo po hrbtu, tresk v steber. Pa zdaj, kakšna je! Ne prenesē roke, ko se goni. Manj hudičeva je, brž ko je mimo mena.

— Ali bodo zijali! sem jih skušal videti ob breji kobili.

— Kaj to! Tipali jo bodo, Mica pa bo zatekala kakor čeljust.

— Fant!

— Samo skrbi me, je spet razprostrl brke, — žrebec se mi zdi skoroda premajhen.

— Kakšen je?

Pokazal je z roko. Res, zavidljiva postava!

— E, Mica se bo že znašla, ne skrbi!

— Bojim se, je razmišljal s prstom na obrazu in v smehu, — da mu bom moral kaj podstaviti.

— Pa mu daj!

Šla sva nazaj k meni, prižgala in legla od ugodja. Šumenje borovih kron sva slišala tik ušes. Mrčes je postajal nadležen in je silil na obraz in vrat. Udarjala sva po koži, muhe pa so še veseleje napadale. Pre-drzno so silile v nosnice.

— Saj se ne da ležati! sem se pobral.

Drim me je onemoglo gledal. Smilil se mi je. Potisnil sem mu v gobec kocko sladkorja, ki jo je na dušek zdrobil in spet zdrsel po meni s trpečimi očmi.

— Ne bo še kmalu konec! sem mu odvrnil. Poskušal je vzdigniti glavo, a mu je vsa težka zdrknila nazaj v mehko praprot. Odšel sem še k Mici. Kobila je hropla in vse okoli glave je bilo potrgano in slinasto. Ošinila me je z nemirnimi, vodenimi očmi in zacvilila. Porinil sem ji sladkor v štrleče zobe, na mah ga je zdrobila in poplaknila z ogromno slino. Še enega sem ji zatlačil v gobec.

Resk, je zamlela. Sladkor se je razmehčal in zdrsel po goltancu kakor težka gmeta. Tudi Mica je poskušala z glavo za meno. Zagrebla je z zvezanimi nogami po zemlji, da je prst poškropila noge.

Gmajna je počasi oživljala: rosa se je skrivala le še v sencah. V bližino so pridrveli ptiči in nas strmo ogledovali z vej. Sonce nas je tudi že doseglo. Sezul sem se in si hladil odrgnjene noge. Vodnik nam je prišel povedat, da bo čez pol ure odhod. Zbirališče je SEVERNO ob 3.45, kota 205. Še pol ure! Dosti, da si ohladim pekočo kožo.

Hasane se je vdal muham. Ležal je vznak in lovil travo okoli sebe. Najbrž je vodil Mico v nizki hlev. Grabil je z ustnico po brkih in s temnimi očmi po borovju, ki se je svetlikalo kakor staniol.

— Od-hod!

Gmajna je oživela. Vojaki so ponavljali ukaz. Konji so se glasno pobirali. Razgrebali so zemljo in hrzali od nestrpnosti. Na hitro smo jih oćedili zemlje in osedlali. Zalomastili smo skozi nizka grmičevja in praprot. K svetlobi, na prosto! Zemlja je bila mehka, suhe veje so se lomile in plašile živali. Mrčes se je vzdigoval s tal in nas naskočil z vseh strani.

Zunaj nas je že pričakoval major.

— Hitro, hitro! je vabil z roko. — Moramo iz tankovskih škarij. Korpus zadržuje samo močvirje. Vsak čas bo sposobno, da obdrži težo. Inženirci polagajo v vodo bruna. Napad lahko pričakujemo v pičli uri.

Umikamo se na vzhod, kjer je koncentracija sovražnika manjša. Laže nam bo, čeprav ne drobi svojih sil. Hoče nas frontalno dotolči.

Odhajamo...!

Ob plotovih je spet polno psov. Ljudje in otroci nam odzdravljajo. Vojaki se vdajajo pesmi.

*Blešči se Vardar, reka jasna,
blešči se orel sredi visočin...*

Hasane je pognal konje iz vrste. Z majorjem sta obstala. Major pogleduje na uro in proti vasi.

Svet postaja siv in pritlikav. Poln laporja. Kamenje pod nogami se kolje. Kamor pogledaš, golo. Plevel je bodeč in trd. Dlaka postaja vroča ko asfalt. Sonce žge. Morí! Konji se obmetujejo z repi. Čeprav je svet pust, brez diha, se muhe v rojih lepijo od tal in naskakujejo vampe in život. Debele so in krvoločne. Prav ubiti jo je treba, da preneha sesati. Lačne so, mi smo jim edina priložnost. Niti ne občutiš, tako neprisiljeno se spusti na vrat, obraz, meča. Le zsrbi te skeleče, ti pa udarjaš, mahaš, muha pa sedi ta čas že na nogi ali kje drugje.

Muhe! Tolčemo se po nogah, vratu, tolčejo se konji, tolče se major, vodnik, desetar...

— Hasane! je pokazal major na jezdeca za nami.

Leno smo se ozrli za majorjevo roko, ki je še prej omahnila na vrat kot naše oči s Hasana. Bližal se nam je z leve, bočno. V sunkovitem galopu. Kobila je rezala pred sabo prostor kakor ptič. Ko da se izmika sama sebi. Že smo jo slišali, kako diha. Zajemala je globoko. In ko je izdihavala, je bilo slišati, ko da se trgajo iz nje kosi drobovja.

Hasane je bil še brez glasu.

— Našel sem jo! je dihal s konjem vred. — Polna je.

— Krasno! sem se zasmejal.

Mica je nagnila glavo naprej kakor kača, ki se spušča po nagibu.

— Pa oné, pes, je dosegel?

— Je, je pokimal.

— Kaj pa gospodar?

— Ve! Pa kaj? me je pogledal užaljen.

— Lahko reče.

— Komu?

No ja, tja nas res ne bo več.

Hasane se mi je približal, tako da sta se Drim in Mica sešla z vampi.

— Povedal sem staremu, je še zmeraj trgal besede in zrak. — Povedal sem mu, kaj hočem, pa zakaj. Ni boljšega leka, mi je rekel, in odprl hlev.

Potolkel je kobilo po vratu in se zasmeljal v prazen in mučen vzhod. Kobila je pričela teči z drobnimi in igračkastimi koraki. Opoj, po katerem jo je gnalo, odkar je zašla med vojake, je le doseglo njeno jeznorito telo. Ni se menila za muhe, ki so jo, potno, obsipavale v rojih. Njene oči se mi niso več zdele ujedljive. Polne in tople so hlepele po tleh. Poprej so se mi zdele kakor njen gobec. Da, gobec in oči, to je bilo na Mici eno in isto!

Hasane je segel močneje po vajetih, da bi umiril kobilo. Od nje je teklo. Mokrota je prekrila njen vamp tako na gosto, da se je dlaka sprjemala. Mica pa ni popustila. Tekla je zmeraj laže.

Svet je postajal zdaj še bolj potlačen. Nagibal se je kakor odrta koža. Prehajali smo ga v lahkem jezdcu. Cevi orožja so se grele in jih je bilo nevarno prijemati. Muh pa je bilo manj. Vsaj muh! Tu bi te obžrle prej kakor šakali. Toda nebo še zmeraj ni obetalo nič drugega kot sonce, svet pa kamenje in trd plevel.

Majorjeva cipa neumno pogleduje nazaj. Joj, kako neumen konj! V konjušnici, ko da je ni. Vsega se boji, krtače, češargije... Tu pa, ko je z majorjem, se nosi kakor brezmadežna. Jaz bi jo moral imeti pod ritjo, ali Hasane! Ne bi si upala niti muhe odprsniti z života. Major pa:

— Tarzika sem! Tarzika tja! Moja Tarzika...!

Ne pusti je lopniti. Ali te ni sram tepsti konja, sili vate, in jo boža! Tarzika pa ga obvohuje s svojim smrčkom in mu išče dlani. Cipa prekleta!

Saj je lepo, da ga ima rada. Kaj ne! Če ti konj zaupa, te nese, pa ne le nese, ubil bi se zate. Moj Drim, recimo! Tudi rum mu dam, kocko, namočeno v njem. Zato pa ga smem nasekati, če zasluži. In tudi, če ne. Ne bo dvignil zadnjih. Ve, da kradem zanj zobanje, celo izbiram ga. Koruzo od ovsa. Da ga vidite, kako se sladka! Zrnce po zrcu zmelje. Potem me obliže po rokah, in če bi pustil mrho, tudi po obrazu.

Nazadnje smo s skrajnimi napori le dosegli grmovje. Zapodili smo se vanj kot lačni. Iskali smo goste sence, čeprav nasičene z žarom. Konji so se vkopali v mehka tla. Le s težavo, le s kletvijo in brcami smo jih premikali na tem nečednem otoku okleščenih vej, prepreženih s srototom in robido.

Kaj bomo počeli? Bomo spet prekucevali konje? Se bomo spet sezuli in parili podplate?

Ne! Stati je treba ob konju, ki se poveša kakor mokra cunj. Kadi se od njega kot iz potoka. Zadušljivo izpareva znoj in vsi smo prežeti od te izparine, slane in grenke. Smrdimo. Konjski vampi utripajo kakor nasoljeni. Molzejo jih debele in suhcane muhe, hude kakor ose. Lomimo veje in segamo z njimi pod konjske vampe. Mrčes se ne da odgnati!

Bijemo po životu, nogah, mrčes pa se spreletava med udarci in opreza, kdaj mu bo spet dano pobegniti v ranljivo mednožje.

Čakamo. Major sredi posušenega jelševja sprejema telegram:

— Ja, 122. tukaj! Ja, ja, Razumem! skriva mikrofona v rokah. — Kam, na R 65 SEVERNO? Že? Da, da, takoj! Razumem!

Vaja je končana. Res ni bilo pričakovati kaj boljšega, kot da nas iz te riti, kjer smo obtičali, zapode v dolino.

— Zdaj pa po najkrajši poti! je vpil major. — Raporte, komandirji!

Vrsta, ne: voz, klobčič se je začel odvijati. Zemljišče ni dopuščalo kolone. Še dobro, da se nisi odlepil od hriba kakor kamen in mimo vseh pokazal, kako se ubije človek.

V dolino kakorkoli, predvsem pa s konjem in s seboj. Doli bomo umirali, tam bo dovolj časa za to. Tam nas bodo tudi razumeli, če bomo hoteli biti mrtvi.

Zdaj pa samo dol!

Konji so se spuščali zadenjski, povprek, le ne z glavo naprej. Strmina bi jim potegnila glavo za seboj kakor škrat. Videli bi le še razprt gobec, slišali presunljiv krik! Vlekli smo vajeti, kakor da s tem pomagamo konjem. Bedaki!

Ošvrknil sem po drugih. Kako jim gre? Isto, isto kot pri meni. Najboljše in najslabše hkrati. Vidite, tu, kjer je možnost, da se res pošteno končaš, tu se ne boš. Kje! Pač pa v postelji, kjer boš želel preživeti samo noč. In četudi bi res zgrmela oba s konjem, bi bil najbrž samo ob palec. Človek je v takih trenutkih ves zbit skupaj, nobena misel ne štrli kam drugam. Vse so tu, stiskajo se kakor ti med možnostima — živ ali mrtev. To pa te tako preprosto reši, da te je po vsem le še sram, ko pogledaš za seboj. Nevarnost, se sprašuješ? Kje pa! Na, poglej bregec!

Ko smo iz dna ozke, grlate doline strmeli v kameniti breg, ki je bil ves razjeden od hudournikov, vetrov in zim, v breg, ki se nas je hotel znebiti kakor trave, nismo zmogli drugega kot prazen pogled. Tako pogledaš na kaj, kar ti je blizu vsak dan ali kar si ukanil za zmerom. Kar je za vojakom, ne pogleda noben vojak več!

Z vseh strani se je že oglašal mrak. Sprva kot hlad, potem kot veter in nazadnje se je razpotegnil kakor senca. Velika, oglata senca. Oglašal se je šumno z leve in desne. Ves v soglasju z okoljem, kot sparjene njive. Rjav, a še zmeraj prozoren kakor kalna krnica. Lezel je v odprte rokave in stiskal oznojene roke. Čutili smo ga na razgretih prsih, v podpashah. Hladil nas je kakor ožeta raševina. Pripogibal se je z vej. Z neba se je trgal kot zlat sad. Drevje je počrnelo, daljave so postale vijoličaste, nad njimi pa je blestel zelenkast sij.

Pod konji se je vzdignil prah. Kakor da smo zabredli v jutro, ko se še trga megla s tal. Z močmi smo bili pri kraju. Vlekli smo se kakor silhuete plotov, ki jih je ujela neznatna luč. Konji so se povešali. Gobci so se jim obelili z večerno roso. Prepuščali smo se drug drugemu: mi srečni, da nas sploh še drže na ožuljenih hrbtih, oni pokorni gonu in ne več vajetim, ki so jih gnale in izmučile na smrt.

Šli smo domov. Na kaj naj bi še mislili? Na večerjo, posteljo? Ne. Samo na to, da gremo domov. Cesta je bila že vsa mračna. Redki so nam hodili nasproti. Kolona je oživel. Luči kasarne so toplo ožarjale noč. Bile so še daleč, a vendar na očeh.

Bili smo doma.

Kobila se je po vrnitvi s planine umirjala; poprej razvpita in prekleta, zavržena od vsake dobre besede, je le našla oči, ki so se je toplo dotaknile. Še več, vojaki ji niso grozili z jermenom. Začeli so jo ogo-varjati in tipati, kar je Mica, na začudenje vseh, prenašala z neko prebrisanostjo.

— Hudičeva si bila! so vpili. — Barve si tudi bolj spodnje. Spomni se, kaj si naredila Softiću!

Mica je prenašala besede in z njimi dotik petih ali šestih rok. Gledala jih je in se povešala, ko da jo je res sram. Gobec se ji je narhalo potresal.

— Saj joka, fantje!

— Daj no!

Drli so k Mici in jo preskusili še ob nogah, kjer je konj izzvan na mah. Nič! Mica se je pustila drezati kakor krastača. Premikali so ji boke s kolom, nagibala se je vstran, pritisnili so jo ob zid, žival pa, ko da ne ve, kaj ji hočejo. Vdajala se je sunkom in se odmikala.

— Fantje, triper je fasala!

— Premišlja o zlodeju, ki jo je pustil na cedilu.

— Ne, Mica bo še dobra »drugarica«, samo Softić naj ji da besedo, da je ne bo več s kropom umival.

Softić je zasmrkal in pokazal dva stalaktita. Stal je za nami in sledil izzivanju, prepričan, da bo koga preštemplala. Da bi se je dotaknil, kje pa! Nikoli! Preveč je še blizu nedelja, ko mu je zadala v bok cesarski rez. Bili smo zraven. Kaj bi vlekli staro na dan. Fant ni znal prati konja. Umivati konja ni umivanje hodnika. In Softić tega ni vedel.

Ne, da mora biti konj samo čist, tudi umit mora biti. Konje smo prali ob nedeljah za konjušnico. Vso noč smo grelj vodo v praznem

bencinskem sodu, dokler ni bila krop. Zjutraj pa smo privezali konje na dolgo rampo.

Najprvo smo segli po nogah. Kopito je bilo treba očistiti do same roževine. Blato, ki se je tam zacementiralo, je bilo treba izrezati s priostrenim kosom lesa ali starim žebljem. Najteže je bilo z zadnjimi. Ulovili smo jih v zanko, tako da je konj stal le na treh. Ali pa smo jih, razjarjene, panali z lulo za nos. Za nogami smo se lotili glave in vratu. Zaspance, debele in gnojne, smo izbrisali iz oči s posebnimi krpicami. Z vodo pa, ki smo jo prinesli v platnenih torbah, smo namočili grivo in jo zapenili z milom. Pena je morala biti gosta. Šele nazadnje, ko so bili izmiti vamp in gležnji, smo zajeli novega kropa. Omlačili smo ga z mrzlo vodo in potopili rep v torbo. Moral si ga večkrat namiliti in izplakniti.

In ta nori Softić je pozabil omlačiti krop. Do živega je namočil rep v kropu... Mica se je pognala kakor zadeta. Udarila je Softića s strani, tako da je ujel ves krop v naročje. Vrglo ga je v zid konjušnice, kjer je tožil bolj od presenečenja kot od udarca, ki tudi ni bil od muh.

Obraz se mu je nakremžil in zarumenel kakor ocvrt. Bruhnil je peno in zagrgal. Pometali smo torbe in ga dvignili rahlo, prerahlo. Kakor slamico veter. Zanesli smo ga v ambulanto, kjer so ga zašili.

Vojaki so dregali v Softića, naj že pošlata Mico. Vsi so jo že, čemu se obotavlja. Res, da ga je usekala.

— Sicer pa, ljubi Softić, ali ti ne bi rinil skozi strop, če bi tvojo zadnjico namočili v bencinski sod ob petih zjutraj?

— Bi, se je muzal, — ampak...

Umikal se je nasilnim vojakom.

— Nič ampak! Reci, ja ali ne!

— Ja.

— Tepast si bil. Vode bi dolil, pa bi imel zdaj gladko kožo na trebuhu. Kaj bo rekla zdaj žena? Taka postava, pa kretenasto znamenje pod popkom. To se prenaša na rod. Otroci bodo zdaj deloma tvoji, od žene in od Mice.

Vojaki so ga zgrabili in ga porivali k Mici.

— Pustite me! je opletal. Noga mu je risala po tleh debelo črto.

— Pustite! Sam jo bom.

Vojaki so ga zadržali za bluzo. Skril se je za steber in jo potipkal po mečih.

— Daj jo, primi jo za joške! so vpili vojaki.

Softić jo je gladil in se režal. Z zob, ki nam jih je kazal, pa se je svetlikala slina strahu.

Ugnano Mico si je prišel ogledat sam podpolkovnik. Ogledoval si jo je, požarni pa je skakal okoli nje, da pokaže, kako se je žival poboljšala. Podpolkovnik se ni dosti zmenil za njegov teater.

— Ven mi jo pelji! je ukazal požarnemu. Zasukal se je, kakor da je zadovoljen. Požarni je odvezal Mico, ki se je obrnila kakor ovca in zacingljala z ogromno glavo. Zunaj je čakalo veliko oficirjev.

— Odpri ji gobec!

Vojak ga je odprl.

— Oči, oči! je mrmral.

Z njim so buljili v oči, ki so se svetlikale kakor luža, še spremstvo: naš major, komandirji divizionov in vodov...

— Tu imate! je zanergal. — Nosna je. Zgonila se je.

Oficirji so se prepasli s poparjenimi pogledi. Roke so se jim hotele vzdigniti. Bili so iz sebe.

Podpolkovnik jih je posmehljivo zadel s pogledom, pravzaprav z obrvmi, košatimi in razdivjanimi kot otroška glava.

— Poznam konja, se je spraval nad majorja Miličevića, — drugače kot ti. Kobile, dragi Miličević, se zdaj pojajo, to menda veš. Kje smo bili prejšni teden, pa najbrž tudi nisi pozabil. Sam sem videl na planini pet žrebcev.

Oficirje je zaskrbelo. Naš major je racal zraven podpolkovnika in mu skušal dopovedati, da je za to odgovoren vojak.

Podpolkovnik se je ustavil.

— Pusti vojaka! je vzdignil droban prst. — Vojak najbrž sploh ne ve, da se je kobila parila.

Miličević, kje ste imeli ponoči konje? No vidiš! Koliko požarnih je bilo? Eden, kaj? Pomisli na razdaljo med konji, na ogenj, ki ga je kuril požarni. Kje naj ve, kdaj je žrebec blizu. Kobila pa tudi ni bila tako neumna, da bi priložnost obšla. Obiska je bila naravnost vesela. Lahko da je požarni kaj opazil, verjetno pa je bilo prepozno. Zato bo molčal. Ne boj se, Miličević! Tudi vojake poznam.

— Kaj pa naj storim zdaj? je obžaloval majorjev glas.

— Kaj? ga je zabodel podpolkovnik. — Nič! Kobila je bila res že od vraga. Sam sem že mislil na odpis.

— Prav ste imeli! so se vtikali oficirji, samo da bi kaj rekli.

— Dobro, zgonila se je. Prodali bomo brejo ali jo zamenjali za konja. Zdaj je vredna več. Kšeft je kšeft!

— Hja, vi ste pa mislili, jih je potegnil z dobrotljivim pogledom za seboj, — da ne znam prebrati breje kobile. Bratci moji! Več brejih kobil sem videl kot vi žensk.

— Odlično, družo potpukovniče! so se režali oficirji.

— Ti pa, Milićević, glej drugič po terenu! Ne bulji samo v karto in kompas.

Podpolkovnik mu je bil zameril, ker se je tako spretno izmazal iz njegovih tankovskih škarij. Major je bil odličen taktik.

— Glej, s čim je zasejan teren. In če vidiš žrebca, varuj svoja dekleta. Ti še ne veš, da se dekleta zmeraj lepo obnašajo, domov pa le pridejo noseča. Kaj praviš, a?

Major je razširil roke kakor oče: kar je, pa je.

Rdeče Mice pa niso prodali niti zamenjali. Vojaki cele enote so hoteli videti žrebička in so s tem nadlegovali vse od kraja. Zaprošili so za skupni raport pri podpolkovniku in stari je privolil: kobila ostane z žrebetom dva meseca v enoti.

Takoj smo ji odmerili dvojni obrok, vojaki pa so skrivaj poskrbeli še za enega. Seno smo ji prinašali posebej s kupa. Nanosili smo ji ga za svoj denar. Samo da bi se trapa prej zredila! Merili smo ji trebuh, ki se ji je začel napenjati in povešati. Tipali smo ji seske. Bili so trdi in črni kakor gumi.

— Bo! smo se spogledovali.

Vojaki so prislanjali k trebuhu uho, pa se še ni nič zbudilo v njem. Le pretakalo se je zmerom nekaj. Vsi smo skrbeli, da je bilo pod njo res suho in čimbolj mehko nastlano. Staje okoli nje smo spraznili, da bi imela mir in nobene skušnjave po boju.

Mica nam je bila zdaj več kakor Crvena zvezda. Vedeli smo, kdaj je ponoči legla, kako vstala, ali je žrla, ali je pila...

— Kako pa Mica? so nas zbadali tankisti. Zmeraj so smrdeli po olju, kakor mi po konjušnici. Vedeli so, kako pretiravamo v svoji skrbi za Mico. Vsako opoldne so se nas lotili v jedilnici.

— Povejte no, kaj je s krušno mamico. Ima že obroč hola-hup?

— Ne, je vpil dolgin, — povedo naj raje, konjušarji, kje se stakne tak obroč, da se še mi zapeljemo tjakaj.

— Bravo, Kólare! so vpili.

— Tankisti! je zakričal Šaban. Jezdec in pol. Nisi vedel, ali bolje premika konja ali jezik.

— Povem vam, če boste čisto tiho.

Zazvonile so žlice.

Šaban se je naslonil na vrata in počakal, da se žlice poležejo.

— Torej fantje? je začel izmučeno. — Radi bi vedeli, kje se tisto stakne, kajne?

Pritrdili so.

— Najprvo moraš skozi dolg predor ali tunel, saj veste.

— Ja! so se zasmejali.

— Ampak tunel ali predor ni eno in isto.

— Kaj pa je kaj? so vpili.

— Tunel, je nestrпно podrgnil s pleči po vratih, — tunel je zato, da hodijo ljudje skozenj. In če imajo srečo, ko pridejo na svetlo, najdejo ali pa ne najdejo zunaj svoje pameti. Zato morajo v šolo. Šola pa, kot vemo vsi nepismeni, je bila zmerom za neumne ljudi, poučujejo pa ozdravljeni...

— Kaj pa predor, Šaban?

— Aha, ti si že zunaj! je pokazal na tankista, ki se je prvi oglasil. — Če bi našel kaj pameti, ko si prišel na svetlo, bi vedel, da je predor ali tunel kakor levi in desni žep... Torej, ljubi moj, le pojdi še malce v šolo. Morda boš celo kdaj poučeval. Seveda, je pokazal nase, — mene ne!

— Baraba, so zakričali tankisti. — Smrdiš po konjski riti. Ves gnil si, z ovsom in koruzo se ukvarjaš.

— Bravo, bra-vo! so skandirali konjušarji.

— Pravite, je mirno povzel Šaban, — da se ukvarjam s koruzo, z ovsom. Pozabili ste na seno. S senom se tudi ukvarjam. Gnili sem, pravite. Kdo pa ni, če je moški! Smrdim, je vdihnil globoko in povohal roko. Ja, tudi. Priznam vam, da imate nos... Zdaj pa vi?

Približal se jim je z nosom.

— Ne, smrdite res ne! Vojaki, ali lahko kdo reče, da smrdijo?

— Ne! smo zavpili.

— Toda, dovolite! Ponesel je še enkrat nos mimo tankistov. Pogledal je po nas.

— Vojaki, ali se vam ne zdi, da je vzkipele mleko?

— Nekaj takega.

— Ljubi tankisti. Kaj bo z vašimi štedilniki? Vse jutro ste jih glasno šmirglali. Ali vas ne bo nič sram, ko bo popoldne prišla na kavo soseda.

— Sranje! so se režali tankisti.

Šaban pa se ni dal zbegati:

— Pomislite, kaj je rekla: Mleko je šlo po platah, ona pa je žrla kosilo. Zganite se že, predpasniki!

Tankisti so bili res v predpasnikih.

— No ja, možje ste še zmerom, sicer ne bi bili tu. Ampak naborna komisija je zavohala vaša skrita nagnjenja do piskrčkov, šmirgla, cunjic. Take manire imajo čudni moški. Sicer so moški še zmerom, ampak...

— Svinja! so rjuli.

Šaban je počakal.

— Ne vpijte še, do konca moram. Torej jaz sem raje cigan, samo da sem še dalje Šaban. Šaban s konji, s scalnikom, s koruzo. Ne bi bil pa rad princ na belem konju in ugibal, ali sem Šaban ali Šabanka.

Aluminijasti krožniki so zafrčali. Udarjali so v vrata, a Šaban jo je že pobrisal.

— Pederashi! smo vpili.

Tankisti so se zgubljali skozi jedilnico kakor dim. Odhajali so potolčeni. In užaljeni, da so jih konjušarji pripognili k tlom.

Zrebiček bo na spomlad.

Zrebiček bo takoj po generalovem prihodu. General bo prišel v spremstvu višjih oficirjev. Preden bo njegova noga stopila na dvorišče, v štab, konjušnico, bo vse odkopano iz blata. Cesta bo sijala, da bi lahko legel nanjo.

Pričenjali smo s čiščenjem. Mazalo se je, drgnilo, ribalo, pospravljalo, ko da se misli general priženiti v kasarno. Vsako reč smo desetkrat obrnili, če ni sumljiva; puške niso bile nikoli dovolj očiščene, konji še manj, stopnišče se je polivalo in drgnilo ves teden. Stara oljnata barva, ki je bogve koliko let čakala na britvico, je le prišla na vrsto. Izrezali smo jo.

Okna smo izmivali, sušili, drgnili s papirjem, z bombažem. Vsako smet smo preložili najmanj trikrat. Kovčki so se pregledovali vsak dan. Pretipali so nam gumbe. Izmenjali šnirnice. Dišali smo po naftalinu kakor stara skrinja. Sijali smo! Sijalo je dvorišče. General bo prišel v urejeno hišo in k dostojni familiji.

Pričakovali smo ga v petek.

Pozor! Dvorišče je okamenelo. Trobentač je naznanil visoki obisk.

Stali smo pred jedilnico in urejali gredico. Vodnik mi je pokazal smet. — Pojdi, poberi jo! je zasikal. Pogledal je po poti in me nagnal po še eno in še eno smet. In še eno!

A general bi ne bil general, če bi se dal zapeljati od tako veličastne podobe. Godila mu je že, kaj bi mu ne. Dvorišče je bilo kakor maketa, a resnično dvorišče. Trava prirezana, pot bela, plevela niti za domišljijo. Prst v gredicah je bila zrahljana, počesana. Iz prsti pa je bodla nežna zelenina.

Spalnice so tihe kakor cerkve.

Vse v redu. Vse! General kima, spremstvo je zadovoljno. Podpolkovnik zraven generala je zaskrbljen. In zgodi se prav tisto, kar general pričakuje — v namazano kolesce zaide kamenček.

Spremstvo me je našlo, ko sem pobiral smeti. Z roko! In kako sem se predstavil!

— Zdravo, vojak! me je poprijel odzad general. — Kako, no?

Podpolkovnik ni in ni mogel v zemljo.

— Dobro, tovariš general! zajamram in držim šop trave v rokah.

— Že, dobro, ampak jaz mislim: hrana, obleka, prosti čas.

Spremstvo se je zabavalo.

— Ja no, za enkrat je vse v redu!

— Če je pa tako, vojak, potem pa na svidenje! in mi je pomahal z dvema prstoma kot pajdašu.

Joj, sranja! Pa kako naj se, hudiča, postavim po robu ljubeznivim besedam in se predstavim z »vojak, ta pa ta«. Na delu!

Fant moj! Stati bi bilo treba na nogah in na zemlji, kakor so nas učili. Ne pa se ujemati na ljubezen. Pa še smeti si držal v rokah. Kaj bo rekel stari? Odprl sem pesti in, pokvečen kakor staro pokrivalo, zašel v jedilnico.

No, pa generale bom že še videl, ne bom pa Micinega žrebička drugo leto.

Mica je že vsa okorna. Vimena ima polna in velika. Veterinar si jo vsak dan ogleduje.

— Fantje, tri dni še, šari po konjušnici, — pa bo počila. Kar v ambulanto z njo.

Mica se je pozibavala po cesti kakor kuščar. Teža jo je vlekla k tlom. Ves tovor v njej je bil že živ. Porinili smo jo v prostorno stajo. Ambulantna konjušnica je bila vsa prepojena s karbolom. Bila je svetla in od obokov je odmevalo. Tri dni smo bedeli ob Mici, spali ob njej, jedli ob njej.

Končno — kot je veterinar napovedal — je tretje jutro odložila črnega žrebička.

Žrebe se je poskušalo vzdigniti na krhke noge, a je bilo še vse slabo. Zvito na kupu sena, z glavo iznad črnega hrbta, je bilo podobno kači.

Mica pa je pila in pila. Poskušali smo jo očediti, veterinar pa jo je pregrnil s staro deko, ker je znoj še zmerom lil od nje. Telo ji še ni uplahnilo. Bila je še zmerom nabita. Pila je in gledala; gledala v posodo in na žrebe.

Z vseh stran smo se navrtali v konjušnico in ji prinašali darove: kocke sladkorja, jabolka, kruh. Kobila pa jih je, navajena, jemala iz rok in komaj slišno in preteče hrzala.

— Boji se zanj, fantje!

— Boji! so odgovarjali vojaki in se raztapljali nad črnim klobčičem. Gladili so žrebe, žrebe pa se je slepo zarivalo v prste in skušalo z mehkim vratom za roko.

— Ali ni krasen!

— Dvignimo ga, naj pije!

Vojaki so ga zanesli pod Mico. Žrebe je stegnilo vrat kakor kokoš in kvasnilo v vime. Stalo je razkoračeno in se stresalo od slabosti.

— Padel bo!

Žrebiček je zlezal na kolena in zdrsnil k Micinim nogam. Po črnem smrčku so lile tople kaplje kumisa. Mica ga je obšla s sapo in zarila hrzajoči gobec v razmršeno dlako. Polizala ga je po bokih in po glavi. Žrebe pa je bilo že razdraženo od kumisa in je gledalo naravnost v Micin vamp.

— Ali ni prijazen? sem zašepetal Hasanu.

Hasan je pokimal in primaknil roko k ustom, naj molčim. Poklical je Mico. Kobila se je naglo obrnila in glasno zahrzala. Stopil je k njej in žrebičku, Mica pa je zahrzala močneje.

— Ja. Mica! jo je ogovarjal.

Da! ji je kock, Mica pa je bodla vanj in hrzala. Žrla in hrzala.

— Pridna si, ja! jo je gladil po razmršeni grivi.

— Srečen si lahko, Hasane!

Hasane je bil užaljen, in čeprav je vse drhtelo v njem, je oponesel:

— Zakaj? Zato, ker bom krtačil še tole uš?

In uš je spet skušala na noge. Mica ga je začela vzpodbujati, hrzala mu je v nežno glavico, ki se je skušala ujeti za njen gobec. Žrebe je pokleknilo naprej pa ni zmoglo.

— Ne more še, Hasane! Daj, dvigni ga na prve! so prosili vojaki.

Hasane mu je pomagal. Žrebe se je razgledovalo po seskih, ki pa mu jih Mica ni hotela prepustiti.

— Mica! so se drli vojaki.

— Pustite jo! se je obregnil Šaban. — Kaj se pa vi razumete na žrebeta. Kobila že ve, kdaj je lačen. Le naj se prenažre kumisa, še crknil vam bo.

Popustili smo. Šaban je imel prav.

— Brez skrbi, je miril. — Sesal bo še preveč, a vse ob svojem času. Vi pa ga rinete tja, kamor bi še ne smel. Kumis je težak. Jaz sem ga dosti popil.

Naravnal je žrebičku noge, ki so štrlele kakor vžigalice iz otroške igračke.

— Tako! Stati naj se le uči. Noge naj se navadijo teže. Naj se mu utrdi hrustanec.

Žrebiček je pomahal z repom in stegoval vrat. Mica mu je segla s sapo po gobčku, a žrebe se je začelo upirati.

— Zakaj pa noče? smo vpraševali.

— Saj hoče! je trdil Šaban, — samo pil bi rad prej.

Kmalu smo žrebe in Mico odvedli nazaj v našo konjušnico. Stajo je imela zase. Ogradili smo jo, da ne bi žrebe zašlo h konjem.

Vsiljiva nežnost pa se je nadaljevala.

Prišli so tudi tankisti in prinesli Mici sladkorja. Mica se je čisto prodala. Kakor slepa je žrla v svojem kotu dobrote in prepuščala žrebe rokam. Žrebe pa je tacalo po dvorišču. Čakalo nas je pred straniščem, ambulanto, štabom... Obletavalo je jutranji in opoldanski zbor. Vse zmedeno od tišine in od rezkih glasov povelj, je begalo od oficirja k oficirju, rinilo vanje ali prislanjalo glavo k nogam.

— Kraljiček! smo sikali iz vrste. — Marš.

Kraljiček pa se je zarinil v vrsto in iskal roke, da bi jih lizal.

Končno sva s Hasanom pisala za obleke. Hodila sva sama po širokem dvorišču. Malo sva bila še vojaka. Tako malo, da niti lakote nisva čutila. Nobene pošte si nisva več želela. Bila sva z vsakim dnem bolj sama, tuja sebi in drugim. Zdaj sva samo še k vsemu prihajala in odhajala: dotikala sva se orožja, konj. Obšla sva travnik in vsak dan si se bolj bal, da te kaj zadrži. Ali De Gaulle ali ruski sputnik.

Da, zdaj greva od tovarišev in od konj. Vsak zase sva obiskala konje, vsak po svoje sva jim rekla, da greva. Da naju ne bo!

Konji so strmeli, kakor zmerom, če je kdo stopil mednje. Lovili so te z očmi, hrzali in se prestopali, da bi te laže imeli na očeh. Morda jim boš kaj dal? Morda boš naskrivaj snel bič kakor požarni in našel priložnost, da jim zasekaš oster pramen bolečine. Kaj vedo konji? Samo noge imajo, okoli vratu pa motvoz, ki jih zadržuje ob koritu od jutra do jutra. Za njimi pa morda ta požarni s scalnikom na preži, ki bere pisma, kadi ali sedi... Morajo te imeti na očeh. Vsak tvoj gib morajo slišati. Lahko pade po njih. In kadar pada, pada, moj bog! Po glavi, odzad, v trebuh! In mora se prenesti! Mora, čimprej. Konj mora pozabiti. Bolečina je zato, da se je ne spominja.

— Zdravo! sem zavpil. — Zdravo! Jutri grem!

Od obokov je odmevalo. Molčali so, zabiteži. Med steljo so lovili slamo in jo žrli.

Zadrl sem se:

— Glušci, jutri grem!

Vzdigovali so glave in dolga slama jim je štrlela iz gobca. Lezla je vanje kakor glista. Drim se me je dotaknil s hrzajočo nosnico. Tipal je z njo od rok do obraza. Dihal mi je v uho in hrzal.

— Drim moj! sem zavpil.

Drim se je odmaknil. Oči so se mi napele in polil me je mraz. Mraz! Poiskal sem črno glavo, ki se mi je prepustila; glavo, od katere je vela toplina. Prižemal sem jo, Drim pa je iskal obraz.

— Drim!

— Hhhhh hh hhhh h!

— Adijo, konj!

Videli so roko, ko sem jih pozdravljal. Drug čez drugega so poskušali z glavami kakor zmeraj, ko je kdo odhajal iz konjušnice.

(Odlomek iz romana)

ZGODBE

Edvard Kocbek

PALICA

Kaj naj storim s svojo palico,
ko me je začela prehitovati?
Ali naj jo vržem v pastirski ogenj
ali jo podarim šepavcu na cesti
ali oglednikom v obljubljeno deželo?
Ali naj jo vzdignem v zrak,
da z njo pomirim ljudski hrup,
ali jo podstavim svojemu bratu,
da si bo v temi zlomil nogo?
Ali naj jo vržem na morje,
da bo rešila utapljača,
ali jo zasadim v polja,
da bo za strašilo v vetru?
Ali naj jo obesim v romarsko cerkev,
da bo pomnožila svetinje,
ali pa jo pokopljem v gozdu,
da je ne najdejo biriči?